

PRAMENE K VÝSKUMU POSTAVENIA ŽIEN V KOŠICIACH V ROKOCH 1918 – 1938

Miroslava Gallová¹

¹ gallova@saske.sk, Spoločenskovedný ústav, Centrum spoločenských a psychologických vied SAV, Košice, Slovenská republika

*Prosíme citovať anglický originál
príspevku dostupný online:*

*Človek a spoločnosť
[Individual and Society]
23(1), 58–86*

DOI: [/10.31577/cas.2020.01.569](https://doi.org/10.31577/cas.2020.01.569)
<http://www.clovekaspolocnost.sk/>

Abstrakt:

V Ústavnej listine Československej republiky z roku 1920 bola zakotvená zásada rovnosti pohlaví. Napriek tomu ostali naďalej v platnosti viaceré právne ustanovenia, ktoré boli v rozpore s touto zásadou. Spoločenská emancipácia žien však mala v novovytvorenom štáte lepšie podmienky, ako to bolo v bývalom Rakúsko-Uhorsku. Prekážky v prístupe žien k vysokoškolskému štúdiu boli aspoň formálne odstránené, rovnako, ako bolo ženám umožnené uplatniť sa v povolaniach, ktoré v minulosti obsadzovali výhradne muži. Ženy sa už od 19. storočia zapájali do verejného života prostredníctvom aktivít v spolkoch. V tom čase to bola pre ne jediná možnosť prechodu zo súkromnej sféry (domácnosti a rodinného kruhu) do sféry verejnej, ktorá bola primárne určená mužom. V porovnaní s poslednou tretinou 19. storočia však priniesol vznik demokratickej republiky väčší rozmach a rozkvet spolkovej činnosti, ktorý zasiahol i ženskú časť populácie. Mnoho žien sa zapájalo nielen do činnosti rýdzo ženských spolkov, ale tiež i do aktivít v rodovo (genderovo) zmiešaných spolkoch, napríklad v pobočkách Československého Červeného kríža alebo Masarykovej ligy proti tuberkulóze, či v iných dobročinných spolkoch. Spolkový život sa viac diferencoval, čo sa odzrkadlilo nielen na celoštátnej úrovni, ale aj v regionálnom meradle. Cieľom príspevku je prezentovať jednotlivé typy prameňov, pomocou ktorých je možné skúmať postavenie žien v meste Košice v rokoch 1918 – 1938, konkrétne možnosti vyššieho (v zmysle dnešného stredoškolského) vzdelávania dievčat a žien, ich pracovné uplatnenie v oblasti školstva a zdravotníctva a zapojenie žien do verejnej sféry prostredníctvom práce v jednotlivých spolkoch, ktoré v meste existovali. Tieto tri uvedené oblasti patria medzi základné ukazovatele postavenia žien v spoločnosti, keďže vzdelanie a spolky boli predpokladom a súčasne i prostriedkom ženskej emancipácie. Vyššie vzdelanie umožnilo ženám vykonávať prácu, pre ktorú bola potrebná istá kvalifikácia. Keďže ženám bola v minulosti vymedzená súkromná sféra, ktorú predstavovala rodina a domácnosť a s tým súvisiaca starostlivosť a práca, ženy sa v profesijnej sfére prirodzene uplatnili najmä v školstve a zdravotníctve ako učiteľky, pôrodné asistentky, ošetrovatelky a neskôr tiež ako lekárky. Košice, ako administratívne, kultúrne i vzdelanostné centrum, poskytovali ženám (nielen) v medzivojnovom období viaceré možnosti v oblasti vzdelávania, profesijného uplatnenia i zapojenia sa do verejného života prostredníctvom spolkovej činnosti, ktorá mala v meste tradíciu už od prvej polovice 19. storočia. Napriek tomu nie je ženská otázka v meste Košice zatiaľ dostatočne spracovaná, resp. v odbornej literatúre sa vyskytuje len sporadicky, čo je jedným z dôvodov zvolenia tejto výskumnej témy. Výskum prebiehal v archívoch a knižniciach, ktoré sa nachádzajú v Košiciach, Bratislave a Prahe. Pri spracovaní tejto problematiky bol vykonaný prieskum a zhromaždenie prameňov, na ktoré nadviazalo ich kritické zhodnotenie. Pri popise jednotlivých typov prameňov boli prezentované konkrétne príklady a zistenia. Prezentované pramene zahŕňajú najmä archívne pramene (katalógy, triedne knihy, zoznamy zamestnancov, ako aj stanov, správy o činnosti a rôzne žiadosti spolkov), výročné správy stredných škôl a kurzov organizovaných pre dievčatá a ženy, štatistiky, dobovú periodickú tlač, právne normy, príručky pre dievčatá a ženy, správy o činnosti a ročenky spolkov, jubilejné knihy, almanachy, adresáre mesta a fotografie.

Vývoj veľkosti ženskej populácie a jej porovnanie s mužským obyvateľstvom mesta umožňujú oficiálne štatistické výsledky zo sčítaní obyvateľstva. Pre sledované obdobie sú dôležité najmä štatistiky z rokov 1921 a 1930. Pri komparácii stavu s predchádzajúcim obdobím je však potrebné využiť i údaje z roku 1910. Štatistické výsledky umožňujú tiež sledovať otázku zamestnanosti žien či stav školstva. Pri skúmaní postavenia žien je potrebné sledovať aj právne normy, ktoré ženám vymedzovali miesto v spoločenskej hierarchii. Dôležitým zdrojom sú

archívne pramene. V súvislosti s témou vzdelávania ide predovšetkým o úradné knihy (katalógy, protokoly a matriky), na základe ktorých je možné sledovať rodové (genderové), národnostné, náboženské a sociálne zloženie študentov i vývoj počtu študentiek na jednotlivých typoch škôl a kurzov, a spisový materiál (zápisnice, personálne záležitosti, zoznamy učiteľov, rozvrhy hodín, tlačivá a nariadenia) zachovaný z činnosti košických stredných škôl a kurzov pre dievčatá a ženy. Okrem toho je v archívoch uložený spolkový spisový materiál, ktorý tvoria zoznamy a evidencie spolkov, stanovy, žiadosti, správy o činnosti a vyúčtovania. Tieto dokumenty poskytujú informácie o možnostiach a čiastočne aj o miere skutočného zapojenia žien do spolkového života. Chýbajúce informácie o existencii, fungovaní a druhu tej-ktorej školy, o počte a štruktúre študentov, zložení učiteľského zboru ale aj o názoroch na vzdelávanie dievčat a žien dopĺňajú výročné správy stredných škôl, kurzov a mestskej hudobnej školy.

Významným prameňom, v ktorom je zachytený vplyv žien na spoločnosť i postoj verejnosti k samotným ženám a ich činnosti, je dobová periodická tlač. V súvislosti s tým, je potrebné skúmať zameranie článkov o ženách aj ich frekvenciu v jednotlivých regionálnych i ústredných periodikách. Celkový obraz o postavení žien pomáhajú dotvoriť pramene súkromného charakteru, medzi ktoré patria denníky, memoáre či súkromná korešpondencia. V prípade tohto typu prameňa sa však často objavujú problémy s prístupom k nim a možnosťou ich štúdia, keďže sa väčšinou nachádzajú v súkromných archívoch, resp. s ich nezachovaním. Informácie o súdobom vnímaní žien a ich úlohy v rámci spoločnosti poskytujú príručky o výchove dievčat alebo o voľbe „správneho“ povolania pre ženu. Medzi ďalšie pramene, ktoré môžu byť využité pri skúmaní ženskej otázky, patria publikácie zachytávajúce významné udalosti v danom meste, napr. jubilejné knihy, ďalej almanachy a adresáre mesta, v ktorých boli zvyčajne zaznamenané existujúce školy, kurzy, spolky i zoznamy obyvateľov vykonávajúcich určité povolania (pôrodné asistentky, lekári a lekárky). Podstatným, no málo využívaným typom prameňa, je fotografia. Pri výskume postavenia žien v medzivojnových Košiciach je teda potrebné pracovať s materiálmi viacerých typov, aby mohol byť vytvorený čo možno najúplnejší obraz o možnostiach, ktoré ženy nadobudli v novovzniknutom demokratickom štáte, a o tom, do akej miery sa ženám tieto možnosti podarilo reálne využiť.

Hoci existujú k problematike vzdelávania dievčat a žien, ich pracovného uplatnenia či aktivít v spolkoch rôzne druhy prameňov, pri hlbšom skúmaní zistíme, že ich využitie je v mnohých prípadoch veľmi obmedzené. Okrem problémov s rozptýlenosťou prameňov, resp. v niektorých prípadoch s ich nezachovaním, sa v prípade Košíc objavuje aj problém súvisiaci s jazykovou pestrosťou skúmaných písomných prameňov, ktoré sa najčastejšie vyskytujú v slovenskom, českom, maďarskom a nemeckom jazyku, ojedinele aj v jazyku anglickom, francúzskom či ruskom.

Kľúčové slová: Ženy. Archívne dokumenty. Výročné správy. Publikácie. Košice.

Úvod

Tradičný historický výskum (zameraný najmä na politické a hospodárske dejiny) postupne dopĺňajú výsledky výskumov z iných oblastí historiografie ako i ďalších vedných disciplín a do centra pozornosti sa tak popri obvyklých témach dostáva skúmanie každodennosti, súkromnej sféry, rodiny či ženy. Ak chceme poznať minulosť čo najdôkladnejšie, musíme ju prebádať z viacerých rôznych aspektov, teda i z pohľadu ženskej otázky. Slovami českej historičky Jany Burešovej: „*Zabývať se ženským prvkem ve společnosti považuji za důležité ve smyslu snažení o nejúplnější a nejpestřejší obraz doby a její atmosféry.*“¹

Medzi základné ukazovatele postavenia žien v spoločnosti patrí vzdelávanie, zamestnanosť a spolková činnosť, keďže práve prostredníctvom nich sa ženám otvorila cesta do spoločenského a profesijného života.² Vzdelanie žien podporilo ich prístup k verejnej sfére, k verejnému vystupovaniu i možnosť sebarealizácie a prezentovania vlastných nárokov.

¹ BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001, s. 13.

² Súčasťou ženskej otázky a skúmania postavenia žien je okrem vymedzených oblastí napríklad aj problematika významných ženských osobností alebo otázka uplatnenia žien v politike a s tým súvisiaca pramenná báza. Tieto témy si však vyžadujú ďalší výskum a samostatné príspevky. Nie sú teda zahrnuté v predloženej práci.

Poskytlo im prehľad o dianí vo svete a príležitosť lepšieho uplatnenia. Prostredníctvom nadobudnutého vzdelania sa mohli postupne vyrovnávať s postavením, ktoré mali v rámci spoločnosti muži. Vyššia vzdelanostná úroveň rozšírila ženám pracovné možnosti (ženy sa postupne uplatňovali napr. ako učiteľky, ošetrovatelky, lekárky) a umožnila im tiež zastávať niektoré riadiace pozície (riaditeľky vzdelávacích inštitúcií).³ Tým sa zároveň posilnilo ich miesto v spoločenskom živote, čo sa odzrkadlilo aj na aktivitách v spolkoch (nielen ženských ale aj v rodovo (genderovo) zmiešaných). Tie ženám umožnili vystúpiť zo sféry domácnosti a začleniť sa do jednotlivých oblastí verejného života. Vzdelanie žien, rovnako ako aj ich spolkové aktivity, boli nielen predpokladom, ale aj prostriedkom emancipácie žien.

Jednotlivým aspektom života žien na území dnešného Slovenska v období medzi dvoma svetovými vojnami, v rámci celého štátu alebo konkrétnych regiónov, sa však venuje len málo publikácií. Väčšina doteraz napísaných prác sa zaoberá postavením žien v stredoveku, ranom novoveku a v období od druhej polovice 19. do začiatku 20. storočia. V súvislosti s vymedzenými témami sú v slovenskej historiografii nedostatky najmä na regionálnej úrovni. Jedným z príkladov je mesto Košice, administratívne, kultúrne, hospodárske, politické a vzdelanostné centrum s pestrým náboženským i národnostným zložením. Napriek tomu, že doteraz neexistuje kompaktné dielo, ktoré by mapovalo dejinný vývoj Košíc naprieč všetkými historickými etapami, nemôžeme považovať dejiny tohto mesta za neprebádanú oblasť. Práve naopak, k niektorým aspektom dejinného vývoja v meste Košice v jednotlivých historických obdobiach vzniklo už početné množstvo prác na rozličných stupňoch kvality. Dosvedčuje to i publikácia Ondreja Ficeriho, ktorá mapuje slovenskú historiografiu k dejinám mesta Košice po rok 2008.⁴ Dievčenské vzdelávanie, profesijné uplatnenie žien, ich spolkové aktivity a postavenie v spoločnosti v Košiciach sa však v odborných prácach objavujú len okrajovo.

Keďže nastolená téma nie je zatiaľ dostatočne spracovaná, zamerali sme sa na rôzne typy prameňov, s ktorými je potrebné bližšie sa oboznámiť, a ktoré môže bádateľ využiť pri výskume možností vyššieho (v zmysle dnešného stredoškolského) vzdelávania žien, ich uplatnenia v pracovnej sfére či zapojenia sa do verejného života prostredníctvom aktivít v jednotlivých spolkoch v období medzi dvoma svetovými vojnami. Cieľom predloženej práce je teda predstaviť jednotlivé druhy prameňov k výskumu postavenia žien v meste Košice: štatistiky, právne normy, archívne pramene, výročné správy, dobovú periodickú tlač, príručky pre dievčatá a ženy, jubilejné knihy, almanachy, adresáre mesta a fotografie. Spracovanie nastolenej problematiky začalo základnou metódou – heuristikou, teda prieskumom a zhromažďovaním prameňov.⁵ Následne bol vykonaný kritický rozbor prameňov, za ktorým nasledoval popis jednotlivých typov prameňov, ku ktorým boli uvedené konkrétne zistenia, resp. možnosti využitia pri výskume.

³ Hoci žene bola priradená predovšetkým úloha matky a s tým spojená starostlivosť o rodinu a domácnosť, mohla byť aktívna i v charitatívnej a náboženskej oblasti, keďže takáto činnosť bola považovaná za rozšírenie úloh spojených s materstvom mimo vlastnej rodiny. Keďže pre väčšinu žien bola prirodzená starostlivosť o rodinu a výchova detí, v profesijnej oblasti sa prirodzene uplatnili najmä v školstve ako učiteľky a v zdravotníctve najprv ako pôrodné baby a ošetrovatelky, neskôr po sprístupnení vysokoškolského štúdia ženám aj ako lekárky. V spolkovej oblasti sa venovali predovšetkým aktivitám súvisiacim s dobročinnosťou.

⁴ FICERI, Ondrej. *Košice v slovenskej historiografii*. Košice : Dejepisný spolok v Košiciach, 2016. 266 s.

⁵ Štúdium prameňov prebiehalo v Arcibiskupskom archíve v Košiciach, Archíve mesta Košice, Národom archíve v Prahe, Slovenskom národnom archíve v Bratislave, Štátnom archíve v Košiciach, Východoslovenskom múzeu v Košiciach, Národnej knižnici Českej republiky v Prahe, Slovenskej pedagogickej knižnici v Bratislave, Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach, Verejnej knižnici Jána Bocatia v Košiciach a Univerzitnej knižnici v Bratislave.

Stručný náčrt problematiky

Diskusia o postavení a úlohe žien boli protichodné a spoločnosť rozdeľovali nielen v 19. ale aj v prvej polovici 20. storočia. Ako argument sa uvádzalo, že ak žena získa vyššie vzdelanie a v pracovnej oblasti sa uplatní v pozíciách, ktoré predtým zastávali výlučne muži, stratí svoju ženskosť.⁶ Napriek tomu boli ženskej časti populácie postupne sprístupnené rôzne formy výučby.⁷ Až do vzniku Československej republiky (ďalej ČSR) však malo vzdelávanie dievčat a chlapcov prebiehať oddelene. Koedukácia bola povolená v roku 1919 a definitívne ju zakotvil tzv. *malý školský zákon*.⁸ V roku 1919 vzniklo prvé dievčenské gymnázium v Košiciach⁹ a okrem toho bolo dievčatám sprístupnené denné štúdium aj na ostatných typoch gymnázií a stredných odborných škôl.¹⁰ Novým typom vzdelávacieho ústavu boli dvojročné dievčenské odborné rodinné školy (neskôr verejné odborné školy pre ženské povolania), ktoré v predrevolučnom období na Slovensku neexistovali.¹¹ V Košiciach bola takáto škola založená

⁶ DUDEKOVÁ, Gabriela. Diskurz o poslaní vzdelaných žien pred a po roku 1918. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 99.

⁷ Problematikou vývoja dievčenského vzdelávania na Slovensku v 19. a na začiatku 20. storočia sa zaoberá najmä Daniela Kodajová, ktorá vo svojich prácach analyzuje možnosti prístupu dievčat k vzdelávaniu, jeho obsah a neskoršie uplatnenie. KODAJOVÁ, Daniela. Odborné vzdelávanie ako predpoklad a prostriedok emancipácie. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 149-175. KODAJOVÁ, Daniela. Vyššie vzdelávanie dievčat na Slovensku v 19. storočí. In *Človek a spoločnosť* [online], 2006, roč. 9, č. 4, s. 27-36. KODAJOVÁ, Daniela. Vzdelanie dievčat – možnosti a limity uplatnenia. In ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2006, s. 291-302. Výsledky výskumov ukazujú, že potreba vzdelávania dievčat súvisela s vývojom národného hnutia a nie s uplatnením žien v profesijnej oblasti. Žena mala teda využiť svoje vzdelanie v rodine a domácnosti, čiže v súkromnej sfére. Len krátko pred prvou svetovou vojnou prinášala tlač texty podporujúce práva žien na uplatnenie vo verejnej sfére. V slovenskej spoločnosti bolo vzdelanie žien až v tom čase prvýkrát spájané s možnosťou ich sebarealizácie. K ženskej vzdelanosti HOLLÝ, Karol. Podmienky na ženskú vzdelanosť v dualistickom Uhorsku a diskurz slovenskej národoveckej society na prelome 19. a 20. storočia [online]. In *Historické štúdie*, 2013, roč. 47, s. 187-206. TOKÁROVÁ, Anna. Vyššie vzdelávanie dievčat a žien. Prekážky a stimuly. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana – KOBOVÁ, Ľubica (eds.). *Histórie žien. Aspekty písania a čítania*. Bratislava : Aspekt, 2007, s. 227-239.

⁸ *Zákon č. 226/1922 Sb. ze dne 13. července 1922, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských* [online].

⁹ BOJKOVÁ, Alžbeta. „Přestupování dívek na školy chlapecké se nepřipouští.“ Dejiny prvého slovenského dievčenského gymnázia v Košiciach. In *Historica Carpatica 45 : zborník východoslovenského múzea v Košiciach*. Košice : Východoslovenské múzeum v Košiciach, 2014, s. 35-53. KOPČANYIOVÁ, Milada. Československé štátne dievčenské reformné reálne gymnázium v Košiciach v prvom desaťročí existencie Československej republiky. In *Dejiny* [online], 2013, roč. 8, č. 2, s. 47-59.

¹⁰ Napriek tejto možnosti však napríklad na Československej štátnej priemyselnej škole v Košiciach dievčatá neštudovali až do školského roku 1936/37, kedy bola zapísaná prvá študentka. PŠENČÍKOVÁ, Anna (ed.). *135 rokov Strednej priemyselnej školy strojníckej v Košiciach*. Košice : Viena, 2007, s. 23. Malý záujem zo strany dievčat bol tiež o štúdium na Štátnej vyššej hospodárskej škole v Košiciach, kde sa žiačky objavovali sporadicky od školského roku 1922/23. Štátny archív v Košiciach (ďalej ŠA-K), fond (ďalej f.) Štátna vyššia hospodárska škola v Košiciach 1919 – 1948, Hlavný katalóg, 1922/23, 1. ročník. Väčší záujem mali dievčatá o štúdium na obchodnej akadémii a obchodnej škole.

¹¹ O vzdelávaní dievčat na odborných školách po roku 1918 písala Adriana Kičková v kapitole *Zastúpenie vzdelávania dievčat v školskej štruktúre*, ktorá je súčasťou kolektívnej monografie *Pedagogické myslenie, školstvo, a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945*. KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo, a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945* [online]. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2016. 413 s. Verejnej odbornej škole pre ženské povolania v Nitre sa venovali Nina Sozanská a Adriana Kičková. Autorky sa vo svojej štúdiu zamerali na učiteľský zbor, študentky a ich školské aktivity. SOZANSKÁ, Nina – KÍČKOVÁ, Adriana. Premeny odbornej školy pre ženské povolania : Modelové mesto Nitra. In *Evropské*

v roku 1922.¹² Ďalšou možnosťou vzdelávania pre dievčatá a ženy boli rôzne kurzy, vďaka ktorým získavali kvalifikáciu na vykonávanie niektorých druhov povolání. Išlo napríklad o obchodné kurzy alebo kurzy pre výchovu a vzdelávanie pôrodných asistentiek, ktoré nadväzovali na tradíciu kurzov organizovaných v predchádzajúcom období. Problematikou stredného a odborného školstva v medzivojnových Košiciach sa zaoberá niekoľko autorov, ktorých práce prinášajú informácie o existencii jednotlivých škôl, ich vzniku, zániku, fungovaní a s tým spojenými problémami alebo prezentujú základné štatistické údaje. Vzdelávaniu dievčat a žien v Košiciach sa pritom venujú len okrajovo, resp. len niektoré z nich.¹³ Viac informácií o vzdelávaní (nielen v Košiciach) formou kurzov pre pôrodné asistentky alebo ošetrovateľky obsahujú práce o zdravotníckom školstve na Slovensku.¹⁴

Rodové nerovnosti v modernej spoločnosti odhaľuje výskum zamestnania a profesijného uplatnenia žien v minulosti. V súvislosti s témou zamestnania žien bola v staršej historiografii za medzník prieniku žien do platených zamestnaní považovaná prvá svetová vojna. Lenže ženy z nižších vrstiev boli v pomerne veľkom počte zamestnané už pred vojnou. Ženám zo stredných vrstiev sa počas vojny podarilo zviditeľniť na tých postoch, ktoré boli predtým doménou mužov. Nástup žien do plateného zamestnania bol v tom čase považovaný len za dočasný nutný stav a predpokladal sa návrat žien do domácností po skončení vojny. V závislosti od ekonomickej situácie niektoré ženy svoje zamestnanie naozaj opustili, iné v ňom museli naďalej zotrvať kvôli existenčnému zabezpečeniu rodiny. Prvá svetová vojna však prispela k prelomeniu stereotypných predstáv o poslaní žien v spoločnosti.¹⁵ Napriek tomu, že otázka zamestnanosti a profesijného uplatnenia žien ponúka ešte široký priestor na výskum (napríklad prostredníctvom komparácie zamestnanosti žien a mužov určitej skupiny), aj tu nájdeme hodnotné práce o vybraných ženských profesiách.¹⁶ S publikáciou, ktorá by sa

---

pedagogické fórum 2014 : Proměny pedagogiky a psychologie [online]. Hradec Králové : Magnanimitas, 2014, s. 281-292.

¹² *Výročná zpráva dvojročnej dievčenskej odbornej rodinnej školy v Košiciach za šk. r. 1922-23, 1923-24, 1924-25*. Košice, 1925, s. 3-4.

¹³ BOJKOVÁ, Alžbeta. *Primárne problémy transformácie slovenských stredných a odborných škôl v Košiciach v medzivojnovom období*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2018. 205 s. BOJKOVÁ, Alžbeta – WOLFOVÁ, Eva – ĎURKOVSKÁ, Mária. *Školstvo v Košiciach v rokoch 1918 – 1953*. In ŠUTAJ, Štefan – DZURIKANINOVÁ, Nikoleta (eds.). *Štruktúry a fragmenty historického vývoja Košíc*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2014, s. 152-198. ĎURKOVSKÁ, Mária. *Order Gymnasia in Košice in the Third Decennium of the 20th Century*. In *Mesto a dejiny* [online], 2014, roč. 3, č. 1, s. 56-66. ĎURKOVSKÁ, Mária – SÁPOSOVÁ, Zlatica. *Hatalmi változások – tannyelvi változások. Középkorok, Kassa 1920 – 1938*. In *Szociálpedagógia : nemzetközi szaklektorált folyóirat* [online], 2018, č. 11, s. 52-74.

¹⁴ FALISOVÁ, Anna. *Ženy v zdravotníctve so zameraním na ošetrovateľstvo (1918 – 1938)*. In *Človek a spoločnosť* [online], 2006, roč. 9, č. 4, s. 68-73. FALISOVÁ, Anna – MOROVICSOVÁ, Eva. *Príprava a pôsobenie pôrodných asistentiek na Slovensku v posledných desaťročiach 19. a v prvej tretine 20. storočia*. In *Historický časopis* [online], 2016, roč. 64, č. 1, s. 35-56. MOROVICSOVÁ, Eva. *Zdravotnícke školstvo na Slovensku v medzivojnovom období*. In *Studia Historica Nitriensia*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 327-347.

¹⁵ DUDEKOVÁ, Gabriela. *Stratégia prežitia v mimoriadnej situácii. Vplyv Veľkej vojny na rodinu na území Slovenska*. In *Forum Historiae* [online], 2009, roč. 3, č. 1, s. 25-27.

¹⁶ Pre túto oblasť má veľký prínos kolektívna monografia *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*, ktorá v kapitole „Ženské povolania“ priniesla sondy do vybraných ženských profesií v rôznych historických obdobiach a pohľad na zamestnanosť z rodovej perspektívy. FALISOVÁ, Anna. *Ženy v zdravotníctve a sociálnej starostlivosti*. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 485-500. KODAJOVÁ, Daniela. *Povolanie učiteľka. Profesia učiteľky a vzdelávanie dievčat na Slovensku*. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 541-563. KODAJOVÁ, Daniela. *Ženy v tieni mužov: spisovateľky, redaktorky a prekladateľky*. In DUDEKOVÁ, Gabriela

venovala problematike zamestnanosti žien v Košiciach medzi dvomi svetovými vojnami, sme sa však doteraz nestretli.

Ďalším problémovým okruhom v rámci sledovania ženskej otázky je združovanie a spolkový život žien. Napriek tomu, že spolky boli považované za oblasť, ktorá prináležala mužskej časti populácie, do spolkovej činnosti sa v obmedzenej miere zapájali aj niektoré ženy. Prostredníctvom spolkov mohli ženy vystúpiť zo sféry domácnosti a začleniť sa do sféry verejnej.¹⁷ Elena Mannová poukázala na fakt, že hoci sa o národnej žene tradoval obraz „pasívneho, ticho podporujúceho a sebaobetujúceho sa náprotivku muža“, nemohlo to vždy zodpovedať skutočnosti.¹⁸ Výskumy z posledných rokov ukazujú, že na Slovensku existovali ženské spolky s dlhou tradíciou, a to najmä spolky dobročinné.¹⁹ Vznik ČSR priniesol nové podmienky spolčovania. Podľa § 113 ústavy z roku 1920 bola v štáte zakotvená sloboda zhromažďovania a spolčovania: „Svoboda tisku, jakož i právo klidně a beze zbraně se shromažďovati a tvořiti spolky jsou zabezpečeny.“²⁰ Okrem nových podmienok spolčovania priniesol vznik demokratickej republiky značný rozmach a rozkvet spolkovej činnosti, ktorá zasiahla i ženskú časť populácie. Napriek tomu, že spolkové aktivity sa z väčších miest pomaly šírili i do menších sídel, ostali aj v medzivojnovom období najmä výsadou mestského obyvateľstva. Spolkový život sa viac diferencoval, čo sa odzrkadlilo nielen na celoštátnej úrovni, ale aj v regionálnom meradle. Začiatkom 20. rokov 20. storočia existovalo v jednotlivých regiónoch niekoľko ženských spolkov súčasne.²¹ Hoci k téme spolkového života žien existujú viaceré práce, mapujú najmä druhú polovicu 19. a začiatok 20. storočia a len

---

et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 563-585. TIŠLIAR, Pavol. Populačný vývoj a zamestnanosť z rodovej perspektívy. Ekonomická aktivita obyvateľstva Slovenska v medzivojnovom období so zreteľom na zamestnanosť žien. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 343-364. ZAVACKÁ, Katarína. Právničky v Československej republike. Absolventky práva a právna prax v Československu po roku 1918. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 586-598.

¹⁷ Pokým mužovi bola v rámci meštianskej spoločnosti určená verejná sféra, žena bola zaradená výhradne do súkromnej sféry. Jej pole pôsobnosti bolo teda vymedzené rodinou a domácnosťou. Toto zaradenie pohlaví do jednotlivých sfér vychádzalo z názoru o fyziologickej a charakterovej rozdielnosti mužov a žien a bolo jednou z charakteristických črt meštianstva. MANNOVÁ, Elena. Verejnnosť verus rodinný krb? Ženy v spolkoch na Slovensku v 19. storočí. In *Človek a spoločnosť* [online], 2006, roč. 9, č. 4, s. 38.

¹⁸ MANNOVÁ, Elena. Mužské a ženské svety v spolkoch. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 187.

¹⁹ Prvý dobročinný spolok v Košiciach bol ženský spolok založený v období rokov 1837–1838 pod názvom A Kassai Jótékony Nőegylet (Dobročinný ženský spolok v Košiciach). Archívne materiály zo 40. rokov 20. storočia datujú vznik spolku do roku 1837, resp. 1838. Archív mesta Košice (ďalej AMK), f. Národný výbor mesta Košice 1945–1948 (ďalej NVMK), Spolkové oddelenie 1915–1957 (ďalej odd. spolkové), kartón (ďalej k.) 5, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 23, číslo spisu (ďalej č. sp.) II/7. K vzniku spolku v rokoch 1837–1839 sa prikláňa Nikoleta Lattová: „Keďže sa nezachovali najstaršie stanovy, bolo možné konštatovať, že spolok vznikol niekedy medzi rokmi 1837–1839. Od roku 1839 potvrdzoval jeho činnosť dokument o vyúčtovaní opatrovne Ferdinandeum za obdobie 1839–1844.“ LATTOVÁ, Nikoleta. *Spolkový život v Košiciach v rokoch 1867–1914*. Dizertačná práca, Košice : UPJŠ v Košiciach, 2017, s. 67.

²⁰ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky [online].

²¹ Na území Slovenska bolo po vzniku ČSR registrovaných 158 ženských spolkov a regionálnych pobočiek. ŠALINGOVÁ, Andrea. Združovanie a spolkový život žien na Slovensku. In *Aspekt 1/2003–2004. Príbehy žien*. Bratislava : Aspekt, 2004, s. 53-54.

ojedinele skúmajú túto problematiku v medzivojnovom období.²² Táto téma teda ešte stále ponúka možnosti na výskum. Problematika je nedostatočne spracovaná najmä na regionálnej úrovni. Spolkový život žien v meste Košice nebol ešte dostatočne prebádaný a v prácach sa vyskytol len okrajovo.²³

Štatistiky

Vývoj celkového počtu obyvateľstva v Košiciach v skúmanom období a tiež zloženie populácie z hľadiska pohlaví môžeme sledovať prostredníctvom oficiálnych štatistických výsledkov zo sčítaní obyvateľstva v rokoch 1910,²⁴ 1921²⁵ a 1930.²⁶

²² VRZGULOVÁ, Monika. Ženy zo stredných vrstiev a ich aktivity vo verejnom priestore mesta 1918 – 1945. In MANNOVÁ, Elena (ed.). *Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900 – 1989*. Bratislava, 1998, s. 197-204.

²³ DZURIKANINOVÁ, Nikoleta. Ženské spolky v Košiciach v 19. storočí. In *Zborník príspevkov z 2. ročníka Jarnej školy doktorandov UPJŠ*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 190-194. GAYER, Veronika. *Zsidó egyesületek Kassán a két világháború között* [online], 25 s. LATTOVÁ, Nikoleta. *Spolkový život v Košiciach v rokoch 1867–1914*. Dizertačná práca, Košice : UPJŠ v Košiciach, 2017. 208 s. LÁNYI, Menyhért – PROPPERNE BÉKEFI, Hermin. *Szlovenszkői zsidó hitközségek története*. Košice, 1933. 286 s. SÁPOSOVÁ, Zlatica. Voluntary associations in Košice, Slovakia – an introduction to the subject of associations and their activities. In *Studia Historyczne* [online], 2013, č. 4, s. 527-537. ŠKULECOVÁ, Ivana. Slovenské spolky v Košiciach v prvej polovici 20. storočia. In ŠUTAJ, Štefan (ed.). *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 140-147. TAKÁČ, Artúr. K otázkam starostlivosti o chudobných v Košiciach v rokoch 1918 – 1929. In *Historica Carpatica 10 : zborník Východoslovenského múzea v Košiciach*. Košice : Východoslovenské múzeum v Košiciach, 1978, s. 145-162. TAKÁČ, Artúr. Starostlivosť o mestskú chudobu v Košiciach v rokoch 1929 – 1938. In *Historica Carpatica 10 : zborník Východoslovenského múzea v Košiciach*. Košice : Východoslovenské múzeum v Košiciach, 1980, s. 69-92. VOTRUBOVÁ, Štefana. *Živena, jej osudy a práca*. B. m. : Živena, spolok slovenských žien, 1931. 348 s.

²⁴ *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. 1. Általános jelentés 2. Részletes kimutatások. Budapest : Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, 1912. 880 s. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. Második rész. A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községenkint. Budapest : Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, 1913. 1092 s. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. Harmadik rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. Budapest : Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, 1914. 1314 s. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. Negyedik rész. A népesség foglalkozása a főbb demografiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai. Budapest : Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915. 893 s. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. Ötödik rész. Részletes demografia. Budapest : Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1916. 635 s.

²⁵ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*. Díl I. Praha : Státní úřad statistický, 1924. 276 s. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. februára 1921*. Díl II. Povolanie obyvateľstva. Časť 3. Slovensko a Podkarpatská Rus. Praha : Státní úřad statistický, 1925. 593 s.

²⁶ *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Růst, koncentrace a hustota obyvateľstva, pohlaví, vekové rozvrstvení, rodinný stav, státní príslušnosť, národnosť, náboženské vyznání. Praha : Státní úřad statistický, 1934. 205 s. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl II. Povolání obyvateľstva. Časť 1. Druhy, skupiny a triedy hlavného povolání, poměr k povolání a sociální príslušnosť, triedy vedlejšího povolání. Praha : Státní úřad statistický, 1934. 407 s. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl II. Povolání obyvateľstva. Časť 2. Povolání podle věku a rodinného stavu, povolání podle velokosti místa pohybu, objektivní povolání, veřejní zaměstnanci, vedlejší povolání, nezaměstnanosť. Praha : Státní úřad statistický, 1935. 419 s. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl II. Povolání obyvateľstva. Časť 3. Povolání a sociální rozvrstvení obyvateľstva podle národnosti (také cizinců) a podle náboženského vyznání. Praha : Státní úřad statistický, 1935. 256 s. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl III. ostatní data demografická (vnitřní stěhování, tělesné vady, znalostčtení a psaní, cizinci). Praha : Státní úřad statistický, 1937. 271 s. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl IV. Časť 1. Počet dětí živě narozených v posledním manželství. Praha : Státní úřad statistický, 1936. 222 s. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl IV. Časť 2. Domácnosti a rodiny. Praha : Státní úřad

Tabuľka 1: Vývoj počtu obyvateľov Košíc podľa pohlavia²⁷

pohlavie	1910		1921		1930	
	počet obyvateľov	%	počet obyvateľov	%	počet obyvateľov	%
muži	22 347	50,55	27 905	52,75	36 419	51,94
ženy	21 864	49,45	24 993	47,25	33 698	48,06
spolu	44 211	100	52 898	100	70 117	100

Na základe štatistických výsledkov, teda prameňa, ktorý umožňuje kvantitatívny výskum, je možné porovnať tiež to, ako sa zmenila zamestnanosť žien v Košiciach v období prvej ČSR, konkrétne v roku 1930 oproti stavu, ktorý bol v období existencie Rakúsko-Uhorska, a teda v roku 1910, kedy prebehlo posledné sčítanie ľudu v rámci tohto štátu. Okrem štatistických výsledkov zo sčítaní obyvateľstva môžu byť pri výskume využité aj štatistiky týkajúce sa škôl v ČSR, ktoré zahŕňajú informácie o študentoch i učiteľoch škôl v jednotlivých mestách.²⁸

Právne normy

Pri skúmaní ženskej otázky je potrebné brať do úvahy nariadenia, predpisy či zákony.²⁹ Ako napísala Jana Burešová: „*Je treba zkoumat celý systém nástrojů, které vymezovaly ženě místo ve společenské hierarchii, počínaje nerovnoprávným postavením v právním systému a konče např. estetickými normami a dobovou morálkou.*“³⁰ Právne normy a ich správna interpretácia pomáhajú dotvoriť obraz spoločnosti. Vzhľadom k tomu, že ich hlavnou úlohou je regulovať spoločenské vzťahy, sú doslova zrkadlom spoločnosti. Napriek tomu ale nedokážu vykresliť realitu v jej úplnosti. Nemôžu teda ani zobrazit' skutočné postavenie ženy v minulosti, objasňujú skôr to, aké malo jej postavenie byť.³¹ Pri skúmaní právneho postavenia žien musíme preto okrem právnych predpisov zohľadniť aj mieru ich presadzovania v praxi. Podľa hodnotenia Gabriely Dudekovej: „*Analýzy práva (vrátane kritických ohlasov dobových právníkov) presvedčivo ukazujú, že výklad písaného práva sa v praxi modifikoval a často de facto nedodržiaval, čo súviselo aj s malou mierou právneho povedomia žien.*“ Pre objasnenie

statistický, 1938. 127 s. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl IV. Část 3. Plodnost manželství. Konkubináty. Praha : Státní úřad statistický, 1938. 459 s.

²⁷ Počet obyvateľov je uvedený vrátane príslušníkov armády pôsobiacej v meste, čo samozrejme skresľuje percentuálny pomer medzi veľkosťou mužskej a ženskej populácie v Košiciach. A *Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása*. Első rész..., s. 28. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*. Díl I..., s. 226-227. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I..., s. 12.

²⁸ *Střední školy v republice Československé dle stavu koncem školního roku 1920/21*. Praha : Státní úřad statistický, 1923. 146 s. *Vysoké, střední a odborné školy v republice Československé ve školním roce 1921-22*. Praha : Státní úřad statistický, 1924. 344 s.

²⁹ Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky [online]. Zákon č. 252/1923 Sb. z. a n. ze dne 20. prosince 1923, jímž se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 17. února 1922, č. 75 Sb. z. a n., upravujícího organizaci odborných škol pro ženská povolání a právní poměry učitelstva těchto škol v republice Československé [online]. Zákon č. 75/1922 Sb. z. a n. ze dne 17. února 1922 upravující organizaci odborných škol pro ženská povolání a právní poměry učitelstva těchto škol v republice Československé [online]. STODOLA, Ivan (ed.). *Zdravotné predpisy na Slovensku*. Turčiansky sv. Martin : Matica slovenská, 1937. 388 s.

³⁰ BUREŠOVÁ, J. *Proměny společenského postavení...*, s. 9.

³¹ PALATOVÁ, Kateřina – KRAUSOVÁ, Vendula – HAVELKOVÁ, Tereza. Žena pohledem právních norem habsburské říše druhé poloviny 19. století. In ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zajetí historiografie*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2006, s. 502.

reálneho postavenia žien je preto potrebné oboznámiť sa s dobovými názormi na danú otázku i mierou demokracie, ktoré predstavovali základné aspekty skutočnej právnej praxe.³²

Archívne pramene

Základným zdrojom pre výskum postavenia žien (ich vzdelávanie, zamestnanosť a spolkový život) v Košiciach v rokoch 1918 – 1938 sú archívne pramene pochádzajúce zo skúmaného obdobia. Pri skúmaní vzdelávania dievčat a žien v Košiciach po roku 1918 sú cenným zdrojom archívne materiály z fondov jednotlivých košických stredných škôl a kurzov pre dievčatá, ktoré sú uložené v Štátnom archíve v Košiciach (ďalej ŠA-K).³³ Súčasťou týchto fondov sú v prevažnej miere úradné knihy (hlavné katalógy, triedne katalógy, klasifikačné katalógy, poradné katalógy, protokoly o skúške dospelosti, matriky maturantov), ktoré poskytujú informácie o rodovom (genderovom), náboženskom, národnostnom či sociálnom zložení študentov jednotlivých škôl a kurzov. Umožňujú nám sledovať vývoj počtu študentiek na jednotlivých vzdelávacích ústavoch i prostredie, z ktorého dievčatá pochádzali. V prípade Dvojročnej dievčenskej odbornej rodinnej školy v Košiciach (1922 – 1938) sa zachovali len 2 katalógy zo školského roku 1925/26, ktoré predstavujú jediný zdroj informácií o zložení žiactva tejto školy. Z prijímacieho katalógu pre prvý ročník (53 záujemkýň o štúdium) a z hlavného katalógu pre druhý ročník (zapísaných 39 žiačok) sa dozvedáme, že v školskom roku 1925/26 za svoju materinskú reč uviedlo češtinu 42,4% dievčat, slovenčinu a maďarčinu zhodne po 22,8%, nemčinu a ruštinu tiež rovnako 2,2%, poľštinu uviedla len 1 žiačka a v prípade 6 žiačok nebol v kolónke materinská reč zaznamenaný žiaden jazyk. Čo sa týka zloženia žiačok z náboženského hľadiska, najviac bolo zastúpené rímskokatolícke vierovyznanie 48,9%, ďalej evanjelické 9,8%, židovské a česko-bratské zhodne po 7,6%, československé 5,4%, gréckokatolícke a kalvínske zhodne po 3,3%, pravoslávne uviedla len 1 žiačka. Pri menách 7 žiačok nebolo zaznamenané žiadne vierovyznanie a 5 žiačok bolo bez vierovyznania.³⁴

Spisový materiál je veľmi medzerovitý a zachoval sa len v prípade niektorých škôl,³⁵ pričom ide najmä o zápisnice z poradí profesorského zboru, vymenúvacie listiny profesorov, personálne

³² DUDEKOVÁ, Gabriela – LENGYELOVÁ, Tünde. Premeny právneho postavenia žien. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: Veda, 2011, s. 307.

³³ Gymnázia a stredné odborné školy, na ktorých mohli študovať chlapci aj dievčatá: fond Československé štátne reálne gymnázium v Košiciach 1919 – 1938, fond Štátne maďarské reálne gymnázium v Košiciach 1927 – 1938, fond Rádové československé reálne gymnázium premonštrátov v Košiciach 1935 – 1938, fond Štátna československá reálna v Košiciach 1919 – 1938, fond Štátna obchodná akadémia v Košiciach 1899 – 1945, fond Štátna obchodná škola v Košiciach 1920 – 1945, fond Československá štátna pokračovacia škola obchodná v Košiciach 1919 – 1938, fond Štátna priemyselná škola v Košiciach 1872 – 1945, fond Štátna vyššia hospodárska škola v Košiciach 1919 – 1948, fond Československý štátny učiteľský ústav v Košiciach 1921 – 1930.

Školy pre dievčatá: fond Štátne československé dievčenské reálne gymnázium v Košiciach 1919 – 1938, fond Rádové československé dievčenské reálne gymnázium kongregácie dominikánok v Košiciach 1936 – 1938, fond Rímskokatolícke dievčenské gymnázium rádu uršulínok v Košiciach 1936 – 1944, fond Dievčenská odborná rodinná škola v Košiciach 1923 – 1938, fond Rímskokatolícky ženský učiteľský ústav v Košiciach 1860 – 1919; 1937 – 1938.

Kurzy pre dievčatá a ženy: fond Verejný jednoročný dievčenský obchodný kurz sestier dominikánok v Košiciach 1928 – 1934, fond Ženský obchodný kurz rádu sv. Uršule v Košiciach 1907 – 1939.

³⁴ ŠA-K, f. Dievčenská odborná rodinná škola v Košiciach 1923 – 1938 (ďalej DORŠ), inv. č. 165, č. XI/1, Prijímací katalóg, 1. ročník, 1925/26. ŠA-K, f. DORŠ, inv. č. 166, č. XI/2, Hlavný katalóg, 2. ročník, 1925/26.

³⁵ Spisový materiál v ŠA-K sa zachoval len k týmto školám: Československé štátne reálne gymnázium v Košiciach 1919 – 1938, Štátne maďarské reálne gymnázium v Košiciach 1927 – 1938, Rádové československé reálne

záležitosti, nadačné listiny, úradné tlačivá, nariadenia a obežníky Ministerstva školstva a národnej osvety (ďalej MŠaNO). Dokumenty týkajúce sa vzdelávania dievčat, ktoré mala na starosti katolícka cirkev, sa nachádzajú v Arcibiskupskom archíve v Košiciach.³⁶ Informácie k jednotlivým školám, ako napríklad rozvrhy hodín, správy o súkromných skúškach, či žiadosti o oslobodenie žiakov od niektorých predmetov, sa vyskytujú aj vo fonde Školský inšpektorát II. v Košiciach 1922 – 1938 v ŠA-K.

V rámci vzdelávania žien zohrávali dôležitú úlohu kurzy pre výchovu pôrodných asistentiek. V súvislosti s výskumom vzdelávania žien v oblasti pôrodníctva je potrebné využiť archívne materiály z fondu Expozitúra Ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy 1919 – 1929 (ďalej EMVZaTV), ktorý je uložený v Slovenskom národnom archíve v Bratislave (ďalej SNA). Ten obsahuje informácie o vzdelávaní pôrodných asistentiek na Československej babskej škole v Košiciach (1907 – 1945), ktorá bola v roku 1928 premenovaná na Štátny ústav pre vzdelávanie a výchovu pôrodných asistentiek. Spisový materiál obsahuje údaje o jednotlivých kurzoch pre vzdelávanie asistentiek, ktoré škola organizovala, ich trvaní, podmienkach prijatia uchádzačiek či počtoch absolventiek. Chýbajú však informácie o celkovom priebehu kurzov, mimoškolskej činnosti študentiek či ich uplatnení po skončení kurzu. Informácie o kurzoch pre pôrodné asistentky obsahuje tiež fondové oddelenie Úradný hlavný lekár mesta Košice, ktoré patrí do fondu Magistrát mesta Košíc 1922 – 1938 (ďalej MMK), ktorý je umiestnený v Archíve mesta Košice (ďalej AMK). Ide však o nespracované fondové oddelenie.

Jednou z možností vzdelávania dievčat a žien je aj mimoškolské štúdium v knižnici, ktoré mohlo zvýšiť ich vzdelanostnú úroveň, preto sú ďalším cenným zdrojom pre výskum vzdelanostnej úrovne žien v medzivojnových Košiciach zoznamy čitateľov a štatistiky, ktoré sa nachádzajú v ŠA-K vo fonde Krajská knižnica v Košiciach 1924 – 1974. Tieto materiály síce neposkytujú informácie o dosiahnutom vzdelaní čitateľiek knižnice, ale môžu pomôcť pri dotvorení celkového obrazu vzdelanostnej úrovne žien v Košiciach. U všetkých čitateľov sa pri zápise do zoznamu čitateľov totiž zaznamenávali okrem údajov o pohlaví, veku, národnosti, náboženstve a povolání napríklad aj informácie o znalosti jazykov a záujme o jednotlivé druhy literatúry. V zozname čitateľov z roku 1928 bolo zapísaných 621 žien (27%) a 1679 mužov (73%), spolu teda 2300 čitateľov. Z uvedeného vyplýva, že ženská populácia netvorila ani jednu tretinu všetkých čitateľov knižnice. Takmer polovica návštevníčok patrila k mladšej generácii, keďže 49,91% čitateľiek bolo vo veku 16 – 25 rokov. Viac ako polovica žien patrila k maďarskej národnosti (59,9%). Druhú najpočetnejšiu skupinu tvorili dievčatá a ženy židovskej národnosti (13,5%). Nasledovali čitateľky českej národnosti (10,6%), ďalej slovenskej (8,7%), nemeckej (6%) a ruskej (0,5%). Inú národnosť malo 0,8% čitateľiek. V súvislosti s jazykovými znalosťami uviedlo 87,6% žien, že ovláda maďarský jazyk. Druhým bol nemecký jazyk, ktorý ovládalo 82,1% čitateľiek. Za ním nasledoval slovenský jazyk (56,2%), francúzsky (20,5%), český (18,5%), anglický (6,3%) a ruský (3,1%). Okrem uvedených jazykov ovládalo 3,4% žien iný cudzí jazyk. Z pohľadu náboženstva bolo rímskokatolícke vierovyznanie zastúpené 36,4%, gréckokatolícke 2,6%, luteránske 8%, kalvínske 2,6%, československé 0,6%, českobratské 0,2%, iné kresťanské 0,2%, židovské 47,5%, iné 0,2% a bez vyznania bolo 1,7% čitateľiek. V súvislosti s povoláním malo 70,2%

---

gymnázium premonštrátov v Košiciach 1935 – 1938, Štátna obchodná akadémia v Košiciach 1899 – 1945, Štátna priemyselná škola v Košiciach 1872 – 1945.

³⁶ Konkrétne v oddelení Košický biskupský ordinariát 1883 – 1946, ktoré je súčasťou fondu Košické biskupstvo.

žien pri adrese bydliska uvedené „domáca“ alebo „domácnosť“ a pri povolani označenú kolónku „súkromníci“.³⁷ Až 3/5 čitateľiek pracovali teda v domácnosti, resp. zastávali funkciu domácej panej. Medzi žiakov alebo študentov patrilo 15% čitateľiek. Úradnícke pozície zastávalo 10,3% žien a učiteľkami alebo profesorkami bolo 2,7% žien. Len 1,8% zapísaných žien v zozname čitateľov vykonávalo inú prácu. Čitateľky mali najväčší záujem o „zábavnú literatúru“, ďalej o literatúru týkajúcu sa domácnosti a módy, umenia, dejín a športu. Len 10,8% žien bolo zapísaných v zozname čitateľov knižnice v predchádzajúcich rokoch.³⁸

Vyššia úroveň dosiahnutého vzdelanie žien zvyšovala predpoklady na ich lepšie uplatnenie na pracovnom trhu. V súvislosti s výskumom zamestnanosti žien v Košiciach v rokoch 1918 – 1938 so zameraním na oblasť školstva a zdravotníctva³⁹ môžu poskytnúť informácie o uplatnení žien v týchto pracovných sférach archívne fondy, ktorými disponuje ŠA-K. Pri výskume zamestnanosti žien v školstve sú užitočné materiály z vyššie spomenutých fondov stredných škôl a kurzov. Vzhľadom k tomu, že ženy boli zamestnané ako učiteľky aj v mestskej hudobnej škole, môžu byť pri výskume využité materiály nachádzajúce sa v AMK vo fonde MMK, ktoré uchovávajú informácie o fungovaní tejto školy a učiteľskom zbore (zoznamy učiteľov, predmety, ktoré vyučovali, rozvrhy hodín). V spojitosti s uplatnením ženskej časti populácie v oblasti zdravotníctva je potrebné využiť fond Štátna nemocnica v Košiciach 1879 – 1948 a fond Štátna pôrodnica a nemocnica pre choroby ženské v Košiciach 1907 – 1948, ktoré sú taktiež umiestnené v ŠA-K. Ďalšie materiály k tejto problematike je možné nájsť v SNA vo fonde EMVZaTV ako aj vo vyššie spomenutom fondovom oddelení Úradný hlavný lekár mesta Košice v AMK, ktoré zahŕňajú napr. štatistiky týkajúce sa personálu v nemocniciach a rôznych liečebných ústavoch. Prostredníctvom nich je možné aspoň čiastočne načrtnúť, v ktorých pozíciách sa dokázali ženy v zdravotníctve uplatniť.

Pre výskum činnosti košických žien v jednotlivých spolkoch mesta v rokoch 1918 – 1938 sú základnými zdrojmi archívne materiály uložené v AMK, kde sa nachádza fond Národný výbor mesta Košice 1945 – 1948. V rámci neho je uložený spolkový spisový materiál (oddelenie spolkové) z obdobia rokov 1915 – 1957. Súčasťou spolkového oddelenia je *Evidencia spolkov v Košiciach a okrese košickom* (1915 – 1957),⁴⁰ ktorá obsahuje názvy spolkov zoradené do 16 skupín podľa ich zamerania a tiež *Index spolkov v obvode mesta Košíc a obcí okresu Košice* (1915 – 1957).⁴¹ Keďže v prípade evidencie a rovnako aj indexu chýba presné datovanie existencie konkrétnych spolkov, bádateľ pomocou nich nezistí, v ktorých rokoch jednotlivé spolky fungovali. Spolkový spisový materiál je rozdelený podľa zamerania daných spolkov do 16 skupín. Po podrobnejšom preskúmaní však bádateľ zistí, že v tomto oddelení sa nachádzajú materiály predovšetkým z obdobia po roku 1938, resp. ojedinele sa pri niektorých spolkoch vyskytujú stanovy skoršieho dáta.

Evidenciu spolkov v Košiciach a okrese košickom je možné porovnať so *Zoznamom spolkov právne jestvujúcich v obvode Policajného riaditeľstva Košice* z roku 1937, ktorý je súčasťou fondu Policajné riaditeľstvo v Košiciach 1920 – 1938 nachádzajúceho sa v ŠA-K. Daný

³⁷ Odkazovalo to na pozíciu ženy v domácnosti.

³⁸ ŠA-K, f. Krajská knižnica v Košiciach 1924 – 1974, inv. č. 25, Zoznam zapísaných čitateľov 1928.

³⁹ Keďže v minulosti bola prvoradou úlohou žien starostlivosť o rodinu a domácnosť a s tým spojená výchova detí, ženy sa v profesijnej oblasti uplatňovali prirodzene najmä v oblasti školstva ako učiteľky a v oblasti zdravotníctva ako ošetrovatelky a pôrodné asistentky.

⁴⁰ AMK, f. NVMK, odd. spolkové, inv. č. 17, Evidencia spolkov v Košiciach a okrese košickom.

⁴¹ AMK, f. NVMK, odd. spolkové, inv. č. 18, Index spolkov v obvode mesta Košíc a obcí okresu Košice.

zoznam eviduje spolky, ktoré sú rozdelené do tiež do 16 skupín.⁴² Ide celkovo o 314 spolkov,⁴³ z ktorých čisto ženských, resp. dievčenských bolo 12. V 3 prípadoch ide o spolky náboženské: Spolok evanjelických žien v cirkvi ev. a. v. slovenskej, Sdruženie katolíckej mládeže na Slovensku, miestna skupina pre dievčence, slovenská; Sdruženie katolíckej mládeže na Slovensku, miestna skupina pre dievčence, maďarská; ďalej je uvedených 6 dobročinných spolkov: Ženský dobročinný spolok „Marta“ v Košiciach, Ženský dobročinný spolok „Lidumil“ v Košiciach, Košický dobročinný ženský spolok v Košiciach, Izraelitský ženský dobročinný spolok v Košiciach, Spolok Sv. Alžbety, Izraelitský orth. ženský dobročinný spolok; 1 podporný spolok: Židovský ženský spolok Wizo v Košiciach; 2 spoločenské spolky: Živena, spolok slovenských žien (pobočka), Jednota slovanských žien v Košiciach.⁴⁴ Okrem spomenutej evidencie a zoznamu spolkov z roku 1937 existuje aj zoznam ženských spolkov z roku 1924, ktorý uvádza 5 ženských spolkov⁴⁵ a zoznam spolkov, ktoré boli zaevidované v rokoch 1923 – 1928, v rámci ktorých je zaznamenaných 7 ženských spolkov.⁴⁶ V medzivojnových Košiciach mali medzi ženskými spolkami prevahu dobročinné, rovnako, ako to bolo aj v predprevratovom období. Okrem toho v meste fungovali i náboženské, podporné a spoločenské ženské spolky. Hoci čisto ženské spolky predstavovali v roku 1937 len necelé 4% z celkového počtu spolkov v meste, neznamená to, že ženy sa aktívne nezapájali do činnosti v iných spolkoch, ktoré nemali výlučne ženský charakter. Boli aktívnymi členkami napr. Sociálneho podporného spolku Židov na Slovensku (predsedníčkou spolku bola Irena Matznerová),⁴⁷ Československého Červeného kríža v Košiciach (jeho prvou predsedníčkou bola manželka vtedajšieho župana pani Sekáčová),⁴⁸ košickej odbočky Masarykovej ligy proti

⁴² Vzhľadom k tomu, že štát kontroloval spolkovú činnosť, spolky boli neustále evidované a administratívne členené. V prvej ČSR boli rozdelené do 16 kategórií. VRANOVÁ, Elena. Spolky na Slovensku v rokoch 1945–1951. In *Slovenská archivistika*, 1980, roč. 15, č. 1, s. 64.

V roku 1937 bolo rozdelenie spolkov v Košiciach nasledovné: I. náboženské spolky (11); II. dobročinné a humanitné spolky (17); III. vzájomné, podporné a pohrebné spolky 28; IV. poľnohospodárske, lesnícke a záhradnícke spolky (21); V. spolky pre obchod a priemysel všetkého druhu (3); VI. muzeálne, vedecké, umelecké a okrášľovacie spolky (2); VII. študentské spolky (2); VIII. spoločenské, čítacie, zábavné, divadelné, spevácke, hudobné a vzdelávacie spolky (45); IX. telocvičné spolky (6); X. športové spolky (47); XI. spolky vojenských vyslúžilcov, strelecké a ozbrojené spolky (6); XII. hasičské spolky (2); XIII. stavovské organizácie (90); XIV. odborové organizácie robotnícke (15); XV. spolky pre pestovanie poštových holubov (1); XVI. rôzne spolky (17). Súčasťou zoznamu je aj jeden politický spolok.

⁴³ Informácie o podobnom množstve spolkov (312) v Košiciach sa objavujú aj v tlači v roku 1936. *Slovenský východ*, 3. február, 1937, č. 27, Spolkový a sociálny život v Košiciach vo svetle čísel, s. 4. Napriek tomu, že ide o pomerne vysoké číslo, nie všetky spolky, ktoré vznikli a boli vedené v rôznych evidenciách spolkov, reálne vykonávali činnosť.

⁴⁴ ŠA-K, f. Policajné riaditeľstvo v Košiciach 1920 – 1938, k. 13, inv. č. 121, 1937, Zoznam spolkov právne jestvujúcich v obvode Policajného riaditeľstva Košice.

⁴⁵ Z toho boli tri spolky uvedené ako podporné, v skutočnosti však išlo o dobročinné spolky: Košický dobročinný ženský spolok, Spolok Alžbety a Židovský dobročinný ženský spolok; jeden spoločenský (vo výkaze uvedený ako kultúrny): Živena spolok slovenských žien; jeden náboženský: Spolok Svätej Ruženy. ŠA-K, f. Košická župa 1923–1928 (ďalej KŽ), k. 384, inv. č. 199, č. sp. 33580, 1924, Výkazy ženských spolkov v Košickej župe.

⁴⁶ V rámci evidencie 260 košických spolkov z rokov 1923 – 1928 je uvedených 7 rýdzo ženských spolkov. Z nich bolo 5 dobročinných: Košický dobročinný ženský spolok, Košický židovský ženský dobročinný spolok, Dobročinný ženský spolok „Marta“, Izraelitský ženský dobročinný spolok, Spolok Sv. Alžbety; 1 spoločenský: Živena spolok slovenských žien; 1 náboženský: Spolok evanjelických žien v košickej ev. a. v. cirkvi slovenskej. ŠA-K, f. KŽ, inv. č. 17, Evidencia spolkov podľa okresov 1923 – 1928.

⁴⁷ LÁNYI, M. – PROPPERNÉ BÉKEFI, H. *Szlovenszkói zsidó hitközségek története...*, s. 82.

⁴⁸ *Zpráva o činnosti Československého Červeného Kríža v Košiciach*. Košice : Slovákia, 1930, s. 6.

tuberkulóze, Telocvičnej jednoty „Sokol“ v Košiciach alebo Ruského spolku v Košiciach (na jeho čele stála Dr. Soňa Stuchlíková).⁴⁹

Vyššie spomenuté archívne materiály neposkytujú u všetkých spolkov konkrétne údaje o ich založení, resp. o zániku. Nemôžeme teda vždy s istotou určiť, či tieto spolky fungovali v rovnakom čase, alebo v rozdielnych časových intervaloch, preto je problematické porovnať napr. ženské spolky v Košiciach v 19. storočí⁵⁰ alebo na začiatku 20. storočia s tými, ktoré fungovali v medzivojnovom období z hľadiska ich počtu. Niektoré ženské spolky založené v Košiciach v 19. storočí pokračovali vo svojej činnosti i počas prvej svetovej vojny a ich existencia a činnosť pretrvala až do medzivojnového obdobia,⁵¹ resp. niektoré z nich zanikli ešte v 19. storočí,⁵² počas vojny alebo po vzniku ČSR. V demokratických podmienkach novovzniknutej republiky boli zakladané aj nové ženské spolky, ktoré nemali korene v bývalej monarchii.⁵³ Rovnako je to aj v prípade spolkov, ktoré síce nemali výlučne ženský charakter, ale ženy boli ich aktívnymi členkami. Pri výskume spoločenského postavenia žien v Košiciach nie je však dôležité, koľko a akých spolkov v meste existovalo, ale do akej miery sa ženy mohli zapojiť do ich činnosti. Preto je potrebné prebádať aj iné typy materiálov, ktoré môžu odhaliť, v ktorých spolkoch ženy naozaj aktívne pracovali.

Okrem vyššie uvedenej evidencie, indexu, či zoznamov spolkov v Košiciach sa zachovali predovšetkým žiadosti spolkov, ktoré sa najčastejšie týkali finančnej podpory.⁵⁴ Spolky žiadali podporu zvyčajne od mesta, niekedy aj od okresného alebo župného úradu. V žiadostiach uvádzali dôvody, pre ktoré by im mala byť podpora poskytnutá. Spomínali najmä hlavné ciele spolku a konkrétne aktivity, ktoré spolok v minulosti vykonal. Sporadicky bola uvedená členská základňa a niekedy aj rok vzniku spolku. K žiadostiam často pripájali ako prílohu svoje stanovky. Tie sa však nezachovali vo všetkých prípadoch. Keďže v ČSR boli ženy formálne zrovnoprávnené s mužmi, aj v stanovkách spolkov sa uvádzalo, že členmi spolku môžu byť osoby oboch pohlaví. Vzhľadom k tomu, že v archívoch sa len výnimočne nachádzajú zoznamy členov spolkov, je na základe archívnych materiálov ťažké zistiť, do akej miery boli v činnosti spolkov reálne zapojené ženy. Medzi archívnymi materiálmi sa ďalej vyskytujú ročné vyúčtovania spolkov, ktoré spolky zasielali mestskej rade. Z tých je však možné zistiť len

⁴⁹ AMK, f. Magistrát mesta Košice 1923 – 1938 (ďalej MMK), k. 66, inv. č. 288, č. sp. 1538.

⁵⁰ Nikoleta Lattová vo svojej práci uvádza 12 rýdzo ženských spolkov v Košiciach, ktorých existencia spadá do obdobia rokov 1867 – 1914. Ide konkrétne o 6 dobročinných spolkov: Košický dobročinný ženský spolok, Košický židovský ženský spolok, Košický židovský dobročinný ženský spolok, Košický ženský spolok Fröbel, Evanjelický ženský spolok, Židovský dievčenský spolok; 1 pohrebný spolok: Odborný a pohrebný spolok ženských robotníčok mesta Košice a Vidieka; 1 robotnícky spolok: Kruh ženských robotníčok; 3 kultúrne spolky: Košický ženský spevácky kruh, Košický ženský spevokol, Spevokol košických paní; a 1 náboženský spolok: Košický spolok krajinského zväzu katolíckych žien v domácnosti. LATTOVÁ, N. *Spolkový život v Košiciach...*, s. 200-208.

⁵¹ Medzi spolky, ktoré boli založené v 19. storočí a vo svojej činnosti pokračovali aj po prevrate, patril Dobročinný ženský spolok v Košiciach, ktorý bol založený v rokoch 1837 – 1838 pod názvom A Kassai Jótékony Nőegylet. AMK, f. NVMK, odd. spolkové, k. 5, inv. č. 23, č. sp. II/7. Okrem neho pokračoval v medzivojnovom období vo svojich aktivitách i Židovský dobročinný ženský spolok, ktorý vznikol v roku 1867. GAYER, V. *Zsidó egyesületek Kassán...*, s. 8.

⁵² V roku 1883 bol založený Kassai Női Daloskör (Ženský spevácky kruh v Košiciach). Zanikol však už v roku 1890. LATTOVÁ, N. *Spolkový život v Košiciach...*, s. 95-96.

⁵³ Ako príklad môžeme uviesť Ženský dobročinný spolok „Marta“, ktorý bol v Košiciach založený v roku 1925. K novozaloženým spolkom patril aj Ženský dobročinný spolok „Lidumil“. AMK, f. MMK, k. 62, inv. č. 286, č. sp. 35151.

⁵⁴ Tieto dokumenty sú uložené v AMK vo fonde MMK, v ŠA-K vo fonde Košická župa 1923 – 1928 a vo fonde Okresný úrad v Košiciach 1923 – 1939.

niektorých funkcionárov toho-ktorého spolku. Medzi spismi sa objavujú tiež výkazy spolkov o ich činnosti za jednotlivé roky, ktoré môžu priblížiť zapojenie žien do spolkového života mesta.

Vzhľadom k tomu, že o všetkých aktivitách museli spolky informovať mestský policajný kapitanát a neskôr policajné riaditeľstvo, ktoré v Košiciach vzniklo koncom roka 1920, je možné považovať materiály zachované z činnosti týchto dvoch inštitúcií za kľúčové pri výskume spolkového života žien v Košiciach v rokoch 1918 – 1938. Fondové oddelenie Policajný kapitanát (1830) 1861 – 1922 je súčasťou fondu Magistrát mesta Košice 1888 – 1922, ktorý je uložený v AMK a fond Policajné riaditeľstvo v Košiciach 1920 – 1938 (ďalej PR) sa nachádza v ŠA-K. Keďže po roku 1938 boli materiály PR niekoľkokrát presťahované (do Prešova, Prahy, Bratislavy, Košíc), došlo k strate, resp. zničeniu časti fondu. V dôsledku toho je zachovaný spisový materiál veľmi medzerovitý a obsahuje len nepatrné množstvo dokumentov týkajúcich sa spolkov (napr. vyššie spomenutý zoznam spolkov). Ďalšie archívne materiály k spolkovej činnosti v medzivojnových Košiciach sú uložené v AMK vo fonde Mestský notársky úrad v Košiciach 1923 – 1938 a vo fonde Košice – mesto s municipiálnym zriadením 1939 – 1945 (napriek tomu, že ide o fond, ktorý primárne zahŕňa písomnosti novšieho charakteru, ako je nami sledované obdobie, objavujú sa v ňom aj materiály spadajúce do medzivojnového obdobia, ktoré sa týkajú finančnej podpory pre jednotlivé spolky), v Arcibiskupskom archíve v Košiciach vo fonde Košické biskupstvo (oddelenie Košický biskupský ordinariát 1883 – 1946) a v Národnom archíve v Prahe vo fonde Presidium ministerstva vnútra 1918 – 1940, kde sa nachádzajú stanovy spolkov. Dochovanie stanov a správ o činnosti súvisí s povinnosťou spolkov zasielať tieto dokumenty Ministerstvu vnútra ČSR a príslušnému policajnému riaditeľstvu. Stanovy museli byť zaslané pri vzniku spolku a pri každej ich zmene. Správy o svojej činnosti za uplynulé obdobie (najčastejšie išlo o predchádzajúci rok) mali spolky zasielať pravidelne.

Výročné správy

Dôležitým zdrojom pre výskum vzdelávania dievčat a žien, ale aj ich zamestnávania v školstve sú výročné správy stredných škôl, ktoré vyplňajú medzery vzniknuté v dôsledku straty, zničenía a teda nezachovania časti archívnych materiálov jednotlivých škôl. Výročné správy predstavujú súhrnný prehľad o priebehu školského roka a podávajú informácie o výsledkoch činnosti danej školy za uplynulé obdobie. Vďaka tomu, že mapujú interné pomery školy, ale aj spoločenské a kultúrne pomery mesta a podiel školy na nich, sú významným dokumentom pre poznanie pôsobenia tej-ktorej školy i získanie informácií o stave školstva.⁵⁵ Takmer všetky druhy vzdelávacích ústavov vydávali v medzivojnovom období školské výročné správy. Napriek tomu, že ich vydávanie bolo upravované viacerými výnosmi MŠaNO, ktoré sa snažili o ich jednotnosť po obsahovej aj formálnej stránke, záviselo najmä od finančných možností a materiálnych zdrojov danej školy. Podľa výnosu MŠaNO č. 17830 zo dňa 25. mája 1921 mali výročné správy obsahovať informácie o učiteľskom zbore, o priebehu školského roka – tzv. školskú kroniku (vrátane údajov o skúškach dospelosti), o zbierkach učebných pomôcok, podporách a štipendiách, štatistický prehľad žiakov (počet, rodisko, bydlisko, štátna príslušnosť, materinská reč, náboženstvo, vek, a pod.), zoznam žiakov a oznámenie pre nasledujúci školský rok.⁵⁶ Nie všetky školy však rešpektovali dané predpisy a tak sa medzi

⁵⁵ GEŠKOVÁ, Želmíra – KRIŠKOVÁ, Ľubica. *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19 – 1952/53*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 32.

⁵⁶ GEŠKOVÁ, Ž. – KRIŠKOVÁ, Ľ. *Bibliografia výročných správ...*, s. 35-37.

výročnými správami jednotlivých škôl predsa len vyskytujú isté rozdiely. Platí to aj pre výročné správy, ktoré boli vydávané košickými školami.⁵⁷ Prácu s týmto typom prameňa sťažuje bádateľovi skutočnosť, že výročné správy sú rozptýlené vo fondoch knižníc, archívov, múzeí a ďalších inštitúcií. Vyskytujú sa tam zvyčajne len fragmentárne pričom niekedy sú spracované nedôsledne, resp. vôbec nie sú spracované a ani evidované.⁵⁸

Výročné správy stredných škôl, kurzov a mestskej hudobnej školy sú dôležitým prameňom aj z toho dôvodu, že poskytujú informácie o existencii tej-ktorej školy, o tom, či na danej škole prebiehalo koedukačné vzdelávanie alebo to bola dievčenská škola, prípadne či išlo o školu, na ktorú sa aj napriek možnosti štúdia dievčat hlásili len chlapci. Väčšina výročných správ umožňuje sledovať národnostnú, náboženskú či sociálnu štruktúru žiactva. Pri výskume vzdelávania dievčat je však problémom skutočnosť, že v štatistikách výročných správ sa pohlavie žiakov rozlišovalo len pri celkovom počte študentov jednotlivých ročníkov, ale pri ďalších hľadiskách (ako napr. spomenutá národnosť či náboženstvo) boli uvádzané len počty žiactva spolu, teda bez rozlíšenia, koľko je z daného počtu chlapcov a koľko dievčat. Situácia je v tomto prípade jednoduchšia pri školách, ktoré navštevovali len dievčatá. Ide napríklad o dievčenské gymnáziá alebo dvojročnú dievčenskú školu rodinnú. V prípade tejto školy však dané štatistiky chýbajú, pretože výročné správy danej školy obsahujú len menný zoznam žiačok. Ako bolo vyššie uvedené, z archívnych materiálov sa k spomínanej škole zachovali len 2 katalógy, preto výročné správy dopĺňajú chýbajúce informácie nielen o jej vzniku či fungovaní, ale nájdeme v nich aj dobové názory na postavenie žien v spoločnosti a dôležitosť ich výchovy a vzdelávania: „[...] pri všetkej pokročilosti emancipácie žien nemá budúcnosť národ, ak sa ženy s láskou nevenujú rodinnému životu a nebudú mať vzdelanosť takú, ktorá i v skromných pomeroch vie stvorit' šťastný, milý domov pre rodinu. [...] Pre ženu dôležitým je budiť lásku i k takým maličkostiam, ako je varenie, šitie šiat a bielizne a jej opravovanie a všetky ostatné práce domácnosti. Nedostačí učiť, treba budúcim ženám vštepovať lásku k tomuto povolaniu.“⁵⁹

Podstatné sú tiež informácie o jednotlivých vyučovacích predmetoch a v prípade skúmania zamestnanosti žien v školstve sú dôležité informácie o profesoroch, ktorí dané predmety

⁵⁷ Výročné správy (ďalej VS) Československého štátneho reálneho gymnázia v Košiciach za školské roky 1919/20 – 1937/38. VS Štátneho maďarského reálneho gymnázia v Košiciach za školské roky 1927/28 – 1937/38. VS Rádového československého reálneho gymnázia kanonického rádu premonštrátov v Košiciach za školské roky 1935/36 – 1937/38. VS Československého štátneho dievčenského reformného reálneho gymnázia v Košiciach za školské roky 1920/21 – 1937/38. VS Rádového československého dievčenského reálneho gymnázia kongregácie dominikánok v Košiciach za školské roky 1936/37 – 1937/38. VS Rádového československého dievčenského reálneho gymnázia sv. Uršule v Košiciach za školské roky 1936/37 – 1937/38. VS Československej štátnej reálky v Košiciach za školské roky 1919/20 – 1937/38. VS Štátnej priemyselnej školy v Košiciach za školské roky 1919/19 – 1937/38. VS Československej štátnej obchodnej akadémie v Košiciach za školské roky 1919/20 – 1937/38. VS Československého štátneho učiteľského ústavu v Košiciach za školské roky 1921/22 – 1929/30. VS Dievčenskej odbornej rodinnej školy v Košiciach za školské roky 1922/23 – 1937/38. VS Štátnej vyššej hospodárskej školy v Košiciach za školské roky 1919/20 – 1934/35. VS Verejného jednoročného dievčenského obchodného kurzu sestier dominikánok za školské roky 1931/32 – 1933/34. VS Mestskej hudobnej školy v Košiciach za školské roky 1920/21 – 1936/37.

⁵⁸ Výročné správy vydané strednými školami v Košiciach v rokoch 1918 – 1938 sú umiestnené v Archíve mesta Košice, Národnej knižnici České republiky v Prahe, Slovenskej pedagogickej knižnici v Bratislave, Štátnej vedeckej knižnici v Košiciach, Štátnom archíve v Košiciach, Verejnej knižnici Jána Bocatia v Košiciach a Univerzitnej knižnici v Bratislave.

⁵⁹ Výročná zpráva Verejnej odbornej školy pre ženské povolania v Košiciach za školský rok 1931-32. Košice, 1932, s. 2.

vyučovali. Prostredníctvom výročných správ je možné sledovať rodové (genderové) zloženie profesorského zboru jednotlivých škôl v meste ale aj to, či boli rozdiely v tom, aké predmety vyučovali muži a aké predmety vyučovali ženy. Napríklad k učiteľskému zboru Dvojročnej dievčenskej odbornej rodinnej školy v Košiciach patrili počas prvých rokov jej existencie 3 učiteľky a 2 učiteľia.⁶⁰ Počet riadnych i externých učiteliek a učiteľov sa každoročne menil. V školskom roku 1928/29 vyučovalo na škole 8 učiteliek a 5 učiteľov.⁶¹ Do školského roka 1937/38 sa počet vyučujúcich zvýšil na 18 žien a 2 mužov.⁶²

Dobová periodická tlač

Ak chceme skúmať postavenie žien v minulosti, musíme upriamiť svoju pozornosť nielen na archívne materiály, ale aj na dobovú periodickú tlač. Tá, ako prostriedok masovej komunikácie predstavuje dôležitý prameň, v ktorom sa odzrkadľuje vplyv žien na spoločnosť a zároveň postoj širšej verejnosti k ženám a ich aktivitám v danej dobe. Je potrebné preskúmať, v akých súvislostiach sa v novinách vyskytovali články o ženách. Či súviseli napríklad s oblasťou politiky, kultúry, zdravotníctva, školstva alebo charity, a či podporovali ženy v ich úsilí o rovnocenné postavenie s mužskou časťou populácie, alebo sa skôr snažili túto snahu brzdiť. Dobová periodická tlač je teda ďalším zdrojom, ktorý je pri skúmaní postavenia žien v medzivojnových Košiciach potrebné využiť. Ide predovšetkým o periodickú tlač regionálneho charakteru, ako napríklad provládny denník *Slovenský východ*, ktorý v Košiciach vychádzal v rokoch 1919 – 1937 (od apríla 1937 do konca roka 1938 vychádzal pod názvom *Novosti*), mesačník *Košické kat. cirkevné zprávy*, vychádzajúci v rokoch 1930 – 1938, týždenník *Slovenský ľud*, z rokov 1921 – 1938, *Úradné noviny župy košickej*, ktoré vychádzali v rokoch 1923 – 1928 a ďalšie.

Na príklade *Slovenského východu*, ktorý bol prvým slovenským regionálnym denníkom vychádzajúcim na východnom Slovensku po vzniku ČSR, môžeme načrtnúť, akými témami sa noviny zaoberali v spojitosti so ženskou otázkou. Podľa konkrétnych tém, v súvislosti s ktorými sa o ženách písalo, je možné novinové články tohto denníka rozdeliť do niekoľkých skupín: vzdelávanie žien (dievčenské školy, kurzy, prednášky), zamestnávanie žien – pracovné inzeráty, (spolkové) aktivity žien v oblasti charity, volebné právo, ženská otázka v zahraničí, kriminálne skutky (krádež, ublíženie na zdraví, vražda), samovraždy, prostitúcia, dámska móda a účesy, ženy a šport.

V rokoch 1919 – 1920 pôsobila v *Slovenskom východe* ako redaktorka Hana Gregorová, ktorá bojovala za práva žien a ich rovnocenné postavenie s mužmi. Práve vďaka nej sa na novinových stránkach objavovali články, ktoré podporovali emancipáciu a politickú angažovanosť žien. Už v prvých mesiacoch svojej existencie sa *Slovenský východ* zaoberal ženskou problematikou. Uverejňoval texty, ktoré mali v ženskej časti spoločnosti prebudiť záujem o politické dianie, politické zrovnoprávnenie s mužmi a s tým súvisiacou potrebou vzdelávania žien: „*Je treba stále volať: ženy pochopte vašu vážnu úlohu v republike, pochopte, že musíte zahodiť dosavadné malé záujmy o veci malé, že musíte, alebo aspon mali by ste pohrdnúť nimi a zameniť ich so záujmami o politiku, o verejný život, [...] K vôli týmto záujmom však, je treba*

⁶⁰ Výročná zpráva dvojročnej dievčenskej odbornej rodinnej školy v Košiciach za šk. r. 1922-23, 1923-24, 1924-25. Košice, 1925, s. 5-7.

⁶¹ Verejná odborná škola pre ženské povolania v Košiciach. Výročná zpráva za šk. rok 1928-29. Košice, 1929, s. 10.

⁶² Výročná zpráva verejnej čl. odbornej školy pre ženské povolania v Košiciach za školský rok 1937-38. Košice, 1938, s. 15-17.

byť múdrejšam ako dosiaľ stačilo, preto považujte za svoju povinnosť, ženy slovenského ľudu, vzdelávať sa, čítať denne, keď nie i knižky, aspoň noviny. [...] Predstavte si: prídu voľby – vy budete mať ísť hlasovať – to nebude znamenať len sviatočné šaty si obliecť, [...] hlasovať na koho iní poradia a ísť domov. Hlasovanie je vec velikej zodpovednosti.“⁶³

V súvislosti s uvedeným môžeme teda konštatovať, že *Slovenský východ* podporoval ženy v emancipačných snahách a dokonca sa snažil u slovenských žien prebudiť túžbu po činnosti v politickej oblasti a po rovnoprávnom postavení s mužmi. Emancipácia žien na poli politickom vyžadovala isté vzdelanie, ktoré *Slovenský východ* taktiež podporoval. Ako regionálny denník východného Slovenska vychádzajúci v Košiciach, ktoré boli na východnom Slovensku kultúrnym, politickým, administratívnym i hospodárskym centrom, avšak značne poznačeným maďarizáciou v predchádzajúcom období, reagoval najmä na potrebu vzdelávania v slovenskom jazyku ako pre mužov, tak pre ženy. Na jeho stránkach sa pomerne často vyskytovali články o vznikajúcich dievčenských školách, o pripravovaných kurzoch pre ženy v Košiciach i v iných mestách Slovenska,⁶⁴ resp. ČSR, ale tiež aj informácie o rozširujúcich sa možnostiach vysokoškolského štúdia pre ženy.

Ženy v zdravotníctve boli ďalšou témou, ktorej denník venoval svoju pozornosť. Prinášal najmä informácie o pripravovaných kurzoch pre ošetrovatelky a pôrodné baby, resp. pracovné inzeráty o voľných pracovných miestach, napríklad pre ošetrovatelky v nemocnici v Košiciach. Súčasťou novín boli teda aj pracovné inzeráty, ktoré boli rozdelené podľa toho, či išlo o pracovné pozície pre mužov alebo pre ženy. V spojitosti so zamestnaním žien sa v novinách vyskytovali krátke správy o uplatnení žien na postoch, ktoré predtým zastávali zvyčajne muži.⁶⁵

Okrem dobovej periodickej tlače písanej po slovensky sa treba zamerať aj na maďarskú tlač, a to nie len na regionálnu, napr. *Kassai Napló* (1919 – 1929) a *Kassai Hírlap* (1904 – 1922), ktoré boli najčítanejšími denníkmi v Košiciach, alebo *Kassai Kath. Egyházi Tudósító* (1914 – 1940), *Kassai Munkás*, od roku 1922 len *Munkás* (1907 – 1937), *A Nép* (1921 – 1937), ale aj na tlač ústredného charakteru. Ako príklad môžeme uviesť najčítanejší maďarský denník v ČSR *Prágai Magyar Hírlap*, ktorý vychádzal v Prahe v rokoch 1922 – 1938 a reflektoval aj život žien v meste Košice. Okrem toho môže cenné informácie poskytnúť i periodická tlač, ktorá bola primárne určená ženám. Z maďarskej periodickej tlače bol pre ženy určený titul *Katolikus Nő* (1932 – 1935) alebo pre robotníčky *Nőmunkás* (1924 – 1925). V Košiciach v medzivojnovom období nevychádzal žiaden takýto slovenský titul, preto, čo sa týka slovenskej periodickej tlače, je potrebné pracovať s periodikami, ktoré vychádzali v iných mestách ČSR. Na Slovensku vychádzali v medzivojnovom období tieto ženské periodiká: *Slovenská žena* (1920 – 1923), *Gazdiná* (1925 – 1937) – príloha časopisu *Slovenský gazda*, *Slovenka* (1930 – 1935) – slovenská mutácia pražského denníka *List paní a dívek*, *Proletárka* (1922 – 1929), *Nová žena* (1938 – 1944), *Dennica* (1898 – 1935), *Živena* (1910 – 1949).

Pri spracovaní dobovej periodickej tlače treba brať ohľad na to, kto dané noviny alebo časopis vydával, pretože táto skutočnosť sa odrazila na charaktere publikovaných článkov a postoja toho-ktorého média k danej problematike. Dôležité je skúmať rôzne periodiká, aby sme eliminovali možnosť vytvorenia skresleného obrazu o názore spoločnosti na ženskú otázku. Vhodnou pomôckou pri práci s dobovou periodickou tlačou sú tematické bibliografické práce

⁶³ *Slovenský východ*, 18. marec, 1919, č. 59, Ženám, s. 1-2.

⁶⁴ *Slovenský východ*, 13. február, 1920, č. 35, s. 4.

⁶⁵ *Slovenský východ*, 10. január, 1937, č. 7, Ženy Slovenky v súdnej službe, s. 8.

Michala Potemru a Márie Mihókovej. Ide o bibliografie článkov z novin a časopisov k otázke stredného školstva v Košiciach v rokoch 1848 – 1918⁶⁶ a kultúrneho života v Košiciach v rokoch 1848 – 1918⁶⁷ a 1938 – 1945.⁶⁸ Hoci sa tieto publikácie nezameriavajú na medzivojnové obdobie, informácie v nich obsiahnuté pomôžu pri komparácii skúmaných otázok (napr. vzdelávania dievčat a žien) v jednotlivých obdobiach, resp. pri práci s tlačou z rokov, ktoré vymedzujú nami stanovenú problematiku, teda 1918 a 1938.

Ostatné typy prameňov

Pri dotvorení celkového obrazu o postavení žien pomáhajú aj pramene súkromného charakteru: memoáre, denníky, súkromná korešpondencia. Pomocou nich je možné rekonštruovať nielen osudy konkrétnych osôb, ale aj spoločenský život daného mesta či regiónu, ako je to aj v prípade publikácie *Lolina kniha*, ktorá na základe listov, denníkov, spomienok a ďalších prameňov prináša informácie o živote niekoľkých žien v Košiciach.⁶⁹ Hodnotné informácie o vnímaní žien a ich úlohy v spoločnosti tej-ktorej doby poskytujú príručky pre dievčatá a ženy, ktoré mali napomôcť napr. pri výbere vhodného povolania;⁷⁰ ďalej pramene súvisiace so vzdelávaním: učebné plány, osnovy, učebnice; správy o činnosti a ročenky spolkov,⁷¹ ako aj pramene zachytávajúce informácie o jednotlivých významných udalostiach v Košiciach – jubilejné knihy a almachy,⁷² či adresáre mesta.⁷³ V adresároch mesta Košice boli zvyčajne

⁶⁶ MIHÓKOVÁ, Mária (ed.). *Stredné školstvo v Košiciach v rokoch 1848 – 1918. Tematická bibliografia I.* Košice : Štátna vedecká knižnica, 1981. 411 s. MIHÓKOVÁ, Mária (ed.). *Stredné školstvo v Košiciach v rokoch 1848 – 1918. Tematická bibliografia II.* Košice : Štátna vedecká knižnica, 1981. 439 s.

⁶⁷ MIHÓKOVÁ, Mária (ed.). *Vedecká, kultúrna a osvetová práca v Košiciach v rokoch 1848 – 1918. Tematická bibliografia I.* Košice : Štátna vedecká knižnica, 1991. 505 s. MIHÓKOVÁ, Mária (ed.). *Vedecká, kultúrna a osvetová práca v Košiciach v rokoch 1848 – 1918. Tematická bibliografia II.* Košice : Štátna vedecká knižnica, 1991. 506-985 s.

⁶⁸ POTE MRA, Michal. *Kultúrny život v Košiciach v rokoch 1938 – 1945. Tematická bibliografia I.* Košice : Štátna vedecká knižnica, 1985. 572 s. POTE MRA, Michal. *Kultúrny život v Košiciach v rokoch 1938 – 1945. Tematická bibliografia II.* Košice : Štátna vedecká knižnica, 1985. 366 s. POTE MRA, Michal. *Kultúrny život v Košiciach v rokoch 1938 – 1945. Tematická bibliografia III.* Košice : Štátna vedecká knižnica, 1985. 367-800 s.

⁶⁹ ÖTVÖS, Anna. *Lolina kniha. Lola Matzner, Sándor Márai a Košice na prelome 19. a 20. storočia.* Bratislava : Artforum, 2018. 193 s.

⁷⁰ GÖLLNEROVÁ, Alžbeta – ZIKMUNDOVÁ, Jarmila. *Žena novej doby: Kniha pre výchovu demokratickej ženy.* Bratislava : Tatra, 1938. 604 s. LANCOVÁ, Juliana. *Kniha ženských zamestnaní. Praktický rádce při volbě povolání dívek.* Praha : Melantrich , 1929. 353 s. LANCOVÁ, Juliana a kol. *Správná volba povolání. Praktická příručka pro rodiče, vychovatele, učitele, lékaře, poradce, zaměstnavatele, zaměstnance atd.* Praha : Ústředí poraden pro volbu povolání, 1925. 423 s. ORAVCOVÁ, M. *Kde s dievčaťom?* In *Prednášky Župného svazu osvetového v Košiciach.* Košice : Grafika, 1927, s. 268-274.

⁷¹ *Almanach Čs. S. K. Košice 1919 – 1929.* Košice : Československý sportovní klub – Košice, 1929. 96 s. GRUSETZKY, Ferenc – VÁRNAY, Ernő (eds.). *Szlovenszko és Ruszinszko sportélete 1926.* Košice – Kassa : Kiadják a szerkesztők, 1927. 78 s. MEISL, Lajos (ed.). *Sportalmanach. A kelet-szlovenszkoí és ruszinszkoí sportegyesületek és kerületek ismertetése 1923. év végéig.* Košice : Athenaeum, 1924. 156 s. VÁRNAY, Ernő – GRUSETZKY, Ferenc (eds.). *A Kassai Atletikai Club jubilaris emlékkönyve 1903 – 1923.* Košice : Artigrafia. 124 s. *Zpráva o činnosti Československého Červeného Kříže v Košiciach.* Košice : Slovákia, 1930. 83 s.

⁷² BIANCHI, Gustav (ed.). *Mesto Košice 1932. Publikácia pre propagovanie cudzineckého ruchu a turistiky.* Banská Bystrica : Slovan, 1932. 96 s. BOHN, Emo (ed.). *Malý kultúrny almanach Košíc. Vydaný z príležitosti zjazdu kultúrnych pracovníkov na východné Slovensko. Krátky výkaz o kultúrnej činnosti od prevratu v Košiciach.* Košice : Pallas, 1922. 24 s. HALUŠKA, Jozef (ed.). *Orientačná knižka mesta Košíc.* Košice : Haluška Jozef, 1927. 347 s. CVEČEK, Ján (ed.). *Jubilejná kniha mesta Košíc.* Košice : Rada mesta Košíc, 1928. 95 s. ŠTANCL, J. G. (ed.). *Jubilejný almanach mesta Košíc a východného Slovenska 1918 – 1928.* Košice : Výbor pre oslavy desiateho výročia Československej republiky v Košiciach, 1928. 197 s.

⁷³ *Adresár mesta Košíc. Košice város címjegyzéke.* Košice : Štátna kníhtlačiareň, 1925. 207 s. *Adresár : Košice – Prešov – Michalovce.* Košice : Slovenský východ, 1934. 144 s. *Košice város magyaryelvű címára és*

zaznamenané existujúce spolky. Z porovnania údajov z vyššie spomenutých zoznamov spolkov a adresárov mesta však vyplýva, že jednotlivé adresáre neevidovali vždy všetky spolky. Okrem toho je možné tento prameň využiť aj pri výskume uplatnenia žien v pracovnej oblasti, keďže adresáre obsahovali aj zoznamy lekárov a lekárk a tak isto i pôrodných asistentiek. Ďalším typom prameňa, ktorý je síce dôležitý, ale len sporadicky využívaný, je fotografia. V súvislosti so skúmanými okruhmi ide napríklad o fotografie dievčat a žien zo školského prostredia alebo z oblasti zdravotníctva, ktoré sú uložené vo Východoslovenskom múzeu v Košiciach vo fonde historickej fotografie.

Záver

Napriek tomu, že v posledných rokoch vzniklo k dejinám žien, resp. dejinám rodových vzťahov množstvo prác, v slovenskej historiografii sa ešte stále vyskytujú biele miesta a priestor na ďalší výskum i nové publikácie, ktoré môžu sprostredkovať doposiaľ neznáme pramene, fakty či súvislosti. Otázku postavenia žien v minulosti je možné skúmať na rôznych úrovniach a z rôznych hľadísk. Dejiny žien sa spočiatku zameriavali na témy ako dievčenské vzdelávanie, právne postavenie žien alebo ich zamestnanosť, postupne sa však výskum začal orientovať na ďalšie oblasti – ženské telo, zdravie či sexualita. Náročnosť výskumu daných tematických okruhov však často vyplýva z nedostatku pramenného materiálu, keďže pramene úradného charakteru v tomto prípade nepostačujú a je potrebné využiť aj pramene súkromnej povahy ako sú denníky alebo korešpondencia. V súvislosti s nimi sa však vyskytujú ťažkosti s ich „objavením, resp. získaním“, nakoľko sa väčšinou nachádzajú v súkromných archívoch. Ďalší pohľad na život žien ponúka krásna literatúra, a v rámci nej nielen to, čo sa o ženách písalo, resp. čo bolo pre ženy napísané, ale je potrebné zamerať sa aj na ženy ako autorky a ich diela. Hodnotné informácie môžu poskytnúť i rozhovory s účastníkmi či svedkami skúmaných udalostí.

Jednou z možností výskumu je zaoberať sa otázkou postavenia žien na regionálnej úrovni. Predložená práca sa venovala rôznym typom prameňov k vzdelávaniu, profesionálnemu uplatneniu a spolkovému životu žien v meste Košice. Tieto tradičné témy dejín žien predstavujú základné oblasti pre výskum postavenia žien v minulosti. Otázka života žien v Košiciach sa zatiaľ vyskytla v slovenskej odbornej spisbe len okrajovo, a to najmä v spojitosti s výskumom slovenského školstva v medzivojnovom období, židovskej otázky, spolkového života v dualistickom Uhorsku alebo po vzniku ČSR. Problematika jednotlivých druhov prameňov bola zvolená a prezentovaná práve z dôvodu absencie odborných prác, keďže v mnohých prípadoch nie sú objasnené ani základné informácie súvisiace so životom žien v medzivojnových Košiciach, resp. k dispozícii sú len čiastkové zistenia. Úlohou predloženej práce je teda podporiť základný výskum danej problematiky a posunúť poznanie o vybratých témach dopredu.

V práci boli predstavené štatistiky, právne normy, archívne pramene, výročné správy vzdelávacích inštitúcií, dobová periodická tlač, príručky pre dievčatá a ženy, jubilejné knihy, almanachy a adresáre mesta a tiež fotografie, ktoré je možné využiť pri výskume danej témy. Napriek tomu, že k trom spomenutým okruhom existujú rôzne druhy prameňov, pri ich hlbšom skúmaní sa ukazuje, že ich využitie je vo viacerých prípadoch značne obmedzené. Preto je pri výskume postavenia žien v medzivojnových Košiciach potrebné využiť materiály rôzneho

typu. Okrem prameňov úradnej povahy je potrebné pracovať aj s dokumentmi súkromného charakteru, aby mohol byť vytvorený čo možno najúplnejší obraz o možnostiach, ktoré ženy nadobudli v podmienkach novovzniknutého demokratického štátu, a o tom, do akej miery tieto možnosti ženy reálne využili, resp. mohli využiť. Jedným z podstatných problémov pri výskume je aj jazyková rozmanitosť prameňov, nakoľko písomné pramene sa vyskytujú minimálne v štyroch jazykoch – češtine, maďarčine, nemčine a slovenčine. Ojedinele sa objavuje aj anglický, francúzsky alebo ruský jazyk. Táto skutočnosť je jedným z dôvodov, prečo danej problematike nebola doteraz venovaná dostatočná pozornosť zo strany historikov.

Pramene a literatúra

Archívy

Arcibiskupský archív v Košiciach

- Fond Košické biskupstvo, oddelenie Košický biskupský ordinariát 1883 – 1946

Archív mesta Košice

- Fond Magistrát mesta Košice 1888 – 1922, oddelenie Policajný kapitanát (1830) 1861 – 1922
- Fond Magistrát mesta Košíc 1923 – 1938, oddelenie Úradný hlavný lekár mesta Košice
- Fond Mestský notársky úrad v Košiciach 1923 – 1938
- Fond Košice – mesto s municipiálnym zriadením 1939 – 1945
- Fond Národný výbor mesta Košice 1945 – 1948, oddelenie spolkové 1915 – 1957

MV SR, Slovenský národný archív

- Fond Expozitúra Ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy 1919 – 1929

MV SR, Štátny archív v Košiciach

- Fond Československá štátna pokračovacia škola obchodná v Košiciach 1919 – 1938
- Fond Československé štátne reálne gymnázium v Košiciach 1919 – 1938
- Fond Československý štátny učiteľský ústav v Košiciach 1921 – 1930
- Fond Dievčenská odborná rodinná škola v Košiciach 1923 – 1938
- Fond Košická župa 1923 – 1928
- Fond Krajská knižnica v Košiciach 1924 – 1974
- Fond Okresný úrad v Košiciach 1923 – 1939
- Fond Policajné riaditeľstvo v Košiciach 1920 – 1938
- Fond Rádové československé dievčenské reálne gymnázium kongregácie dominikánok v Košiciach 1936 – 1938
- Fond Rádové československé reálne gymnázium premonštrátov v Košiciach 1935 – 1938
- Fond Rímskokatolícke dievčenské gymnázium rádu uršulínok v Košiciach 1936 – 1944
- Fond Rímskokatolícky ženský učiteľský ústav v Košiciach 1860 – 1919; 1937 – 1938
- Fond Školský inšpektorát II. v Košiciach 1922 – 1938
- Fond Štátna československá reálka v Košiciach 1919 – 1938
- Fond Štátna nemocnica v Košiciach 1879 – 1948
- Fond Štátna obchodná akadémia v Košiciach 1899 – 1945
- Fond Štátna obchodná škola v Košiciach 1920 – 1945
- Fond Štátna pôrodnica a nemocnica pre choroby ženské v Košiciach 1907 – 1948
- Fond Štátna priemyselná škola v Košiciach 1872 – 1945
- Fond Štátna vyššia hospodárska škola v Košiciach 1919 – 1948
- Fond Štátne československé dievčenské reálne gymnázium v Košiciach 1919 – 1938
- Fond Štátne maďarské reálne gymnázium v Košiciach (1927 – 1938)
- Fond Verejný jednoročný dievčenský obchodný kurz sestier dominikánok v Košiciach 1928 – 1934
- Fond Ženský obchodný kurz rádu sv. Uršule v Košiciach 1907 – 1939

Národní archiv České republiky, Praha

- Fond Presidium ministerstva vnitra 1918 – 1940

Východoslovenské múzeum v Košiciach

- Fond historickej fotografie

Adresáre

Adresár mesta Košíc. Košice város címjegyzéke. Košice : Štátna kníhtlačiareň, 1925. 207 s.

Adresár : Košice – Prešov – Michalovce. Košice : Slovenský východ, 1934. 144 s.

Košice város magyarnyelvű címháza és lakásjegyzéke belefoglalva Abauj 120 községének címjegyzéke, Košice, 1924. 254 s.

Nový adresár mesta Košíc a okolia. Košice város és vidéke új címháza. Košice : Kníhkupectvo Gejza Jaschkó, 1929. 382 s.

Almanachy, jubilejné knihy, správy o činnosti

Almanach Čs. S. K. Košice 1919 – 1929. Košice : Československý sportovní klub – Košice, 1929. 96 s.

BIANCHI, Gustav (ed.). *Mesto Košice 1932. Publikácia pre propagovanie cudzineckého ruchu a turistiky.* Banská Bystrica : Slovan, 1932. 96 s.

BOHN, Emo (ed.). *Malý kultúrny almanach Košíc. Vydaný z príležitosti zájazdu kultúrnych pracovníkov na východné Slovensko. Krátky výkaz o kultúrnej činnosti od prevratu v Košiciach.* Košice : Pallas, 1922. 24 s.

CVEČEK, Ján (ed.). *Jubilejná kniha mesta Košíc.* Košice : Rada mesta Košíc, 1928. 95 s.

GRUSETZKY, Ferenc – VÁRNAY, Ernő (eds.). *Szlovenszkó és Ruszinszkó sportélete 1926.* Košice – Kassa : Kiadják a szerkesztők, 1927. 78 s.

HALUŠKA, Jozef (ed.). *Orientačná knižka mesta Košíc.* Košice : Haluška Jozef, 1927. 347 s.

MEISL, Lajos (ed.). *Sportalmanach. A kelet-szlovenszkói és ruszinszkói sportegyesületek és kerületek ismertetése 1923. év végéig.* Košice : Athenaeum, 1924. 156 s.

ŠTANCL, J. G. (ed.). *Jubilejný almanach mesta Košíc a východného Slovenska 1918 – 1928.* Košice : Výbor pre oslavy desiateho výročia Československej republiky v Košiciach, 1928. 197 s.

VÁRNAY, Ernő – GRUSETZKY, Ferenc (eds.). *A Kassai Atletikai Club jubilaris emlékkönyve 1903 – 1923.* Košice : Artigrafia. 124 s.

Zpráva o činnosti Československého Červeného Kříža v Košiciach. Košice : Slovákia, 1930. 83 s.

Výročné správy

Výročné správy Československej štátnej obchodnej akadémie v Košiciach za školské roky 1919/20 – 1937/38.

Výročné správy Československej štátnej reálky v Košiciach za školské roky 1919/20 – 1937/38.

Výročné správy Československého štátneho dievčenského reformného reálneho gymnázia v Košiciach za školské roky 1920/21 – 1937/38.

Výročné správy Československého štátneho reálneho gymnázia v Košiciach za školské roky 1919/20 – 1937/38.

Výročné správy Československého štátneho učiteľského ústavu v Košiciach za školské roky 1921/22 – 1929/30.

Výročné správy Dievčenskej odbornej rodinnej školy v Košiciach za školské roky 1922/23 – 1937/38.

Výročné správy Mestskej hudobnej školy v Košiciach za školské roky 1920/21 – 1936/37.

Výročné správy Rádového československého dievčenského reálneho gymnázia kongregácie dominikánok v Košiciach za školské roky 1936/37 – 1937/38.

Výročné správy Rádového československého dievčenského reálneho gymnázia sv. Uršule v Košiciach za školské roky 1936/37 – 1937/38.

Výročné správy Rádového československého reálneho gymnázia kanonického rádu premonštrátov v Košiciach za školské roky 1935/36 – 1937/38.

Výročné správy Štátneho maďarského reálneho gymnázia v Košiciach za školské roky 1927/28 – 1937/38.

Výročné správy Štátnej priemyselnej školy v Košiciach za školské roky 1919/19 – 1937/38.

Výročné správy Štátnej vyššej hospodárskej školy v Košiciach za školské roky 1919/20 – 1934/35.

Výročné správy Verejného jednoročného dievčenského obchodného kurzu sestier dominikánok za školské roky 1931/32 – 1933/34.

Štatistiky

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. 1 Általános jelentés 2 Részletes kimutatások. Budapest : Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, 1912. 880 s.

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Második rész. A népesség foglalkozása és a nagyipari vállalatok községenként. Budapest : Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, 1913. 1092 s.

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Harmadik rész. A népesség foglalkozása részletesen és a vállalati statisztika. Budapest : Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-Társulat, 1914. 1314 s.

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Negyedik rész. A népesség foglalkozása a főbb demografiai adatokkal egybevetve s a népesség ház- és földbirtokviszonyai. Budapest : Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1915. 893 s.

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Ötödik rész. Részletes demografia. Budapest : Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1916. 635 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921. Díl I. Praha : Státní úřad statistický, 1924. 276 s.

Sčítanie ľudu v republike Československej zo dňa 15. februára 1921. Díl II. Povolanie obyvateľstva. Časť 3. Slovensko a Podkarpatská Rus. Praha : Státní úřad statistický, 1925. 593 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl I. Růst, koncentrace a hustota obyvatelstva, pohlaví, věkové rozvrstvení, rodinný stav, státní příslušnost, národnost, náboženské vyznání. Praha : Státní úřad statistický, 1934. 205 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Povolání obyvatelstva. Část 1. Druhy, skupiny a třídy hlavního povolání, poměr k povolání a sociální příslušnost, třídy vedlejšího povolání. Praha : Státní úřad statistický, 1934. 407 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Povolání obyvatelstva. Část 2. Povolání podle věku a rodinného stavu, povolání podle velikosti místa pohybu, objektivní povolání, veřejní zaměstnanci, vedlejší povolání, nezaměstnanost. Praha : Státní úřad statistický, 1935. 419 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl II. Povolání obyvatelstva. Část 3. Povolání a sociální rozvrstvení obyvatelstva podle národnosti (také cizinců) a podle náboženského vyznání. Praha : Státní úřad statistický, 1935. 256 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl III. ostatní data demografická (vnitřní stěhování, tělesné vady, znalostčtení a psaní, cizinci). Praha : Státní úřad statistický, 1937. 271 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl IV. Část 1. Počet dětí živě narozených v posledním manželství. Praha : Státní úřad statistický, 1936. 222 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl IV. Část 2. Domácnosti a rodiny. Praha : Státní úřad statistický, 1938. 127 s.

Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930. Díl IV. Část 3. Plodnost manželství. Konkubináty. Praha : Státní úřad statistický, 1938. 459 s.

Střední školy v republice Československé dle stavu koncem školního roku 1920/21. Praha : Státní úřad statistický, 1923. 146 s.

Vysoké, střední a odborné školy v republice Československé ve školním roce 1921-22. Praha : Státní úřad statistický, 1924. 344 s.

Právne normy

Zákon č. 121/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje ústavní listina Československé republiky [online]. [cit. 11.10.2019]. Dostupné na internete: <https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html>

Zákon č. 226/1922 Sb. z. a n. ze dne 13. července 1922, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských [online]. [cit. 14.2.2020]. Dostupné na internete: <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3020&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>>

Zákon č. 252/1923 Sb. z. a n. ze dne 20. prosince 1923, jímž se mění a doplňují některá ustanovení zákona ze dne 17. února 1922, č. 75 Sb. z. a n., upravujícího organizaci odborných škol pro ženská povolání a právní poměry učitelstva těchto škol v republice Československé [online]. [cit. 11.10.2019]. Dostupné na internete: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1923/123-1923.pdf>>

Zákon č. 75/1922 Sb. z. a n. ze dne 17. února 1922 upravující organizaci odborných škol pro ženská povolání a právní poměry učitelstva těchto škol v republice Československé [online]. [cit. 11.10.2019]. Dostupné na internete: <<http://ftp.aspi.cz/opispdf/1922/024-1922.pdf>>

Dobová periodická tlač

Slovenský východ, 1919, 1920, 1937

Literatúra

BOJKOVÁ, Alžbeta. *Primárne problémy transformácie slovenských stredných a odborných škôl v Košiciach v medzivojnovom období.* Košice : UPJŠ v Košiciach, 2018. 205 s.

BOJKOVÁ, Alžbeta. „Přestupování dívek na školy chlapecké se nepřipouští.“ Dejiny prvého slovenského dievčenského gymnázia v Košiciach. In *Historica Carpatica 45 : zborník východoslovenského múzea v Košiciach.* Košice : Východoslovenské múzeum v Košiciach, 2014, s. 35-53.

BOJKOVÁ, Alžbeta – WOLFOVÁ, Eva – ĎURKOVSKÁ, Mária. Školstvo v Košiciach v rokoch 1918 – 1953. In ŠUTAJ, Štefan – DZURIKANINOVÁ, Nikoleta (eds.). *Štruktúry a fragmenty historického vývoja Košíc*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2014, s. 152-198.

BUREŠOVÁ, Jana. *Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století*. Olomouc : Univerzita Palackého, 2001. 506 s.

DUDEKOVÁ, Gabriela. Diskurz o poslaní vzdelaných žien pred a po roku 1918. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 94-116.

DUDEKOVÁ, Gabriela. Stratégia prežitia v mimoriadnej situácii. Vplyv Veľkej vojny na rodinu na území Slovenska. In *Forum Historiae* [online], 2009, roč. 3, č. 1, s. 19-37. [cit. 28.2.2018]. Dostupné na internete:

<<http://forumhistoriae.sk/documents/10180/39170/dudekova.pdf>>

DUDEKOVÁ, Gabriela – LENGYELOVÁ, Tünde. Premeny právneho postavenia žien. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011. 773 s.

ĎURKOVSKÁ, Mária. Order Gymnasia in Košice in the Third Decennium of the 20th Century. In *Mesto a dejiny* [online], 2014, roč. 3, č. 1, s. 56-66. [cit. 29.9.2019]. Dostupné na internete: <https://www.upjs.sk/public/media/15019/MaD-2014-1-Issue_all_No.cover.pdf>

ĎURKOVSKÁ, Mária – SÁPOSOVÁ, Zlatica. Hatalmi változások – tannyelvi váltások. Középkolák, Kassa 1920 – 1938. In *Szociálpedagógia : nemzetközi szaklektorált folyóirat* [online], 2018, č. 11, s. 52-74. [cit. 15.2.2020]. Dostupné na internete: <http://real-j.mtak.hu/12250/1/szocped_11_kotet_2018.pdf>

DZURIKANINOVÁ, Nikoleta. Ženské spolky v Košiciach v 19. storočí. In *Zborník príspevkov z 2. ročníka Jarnej školy doktorandov UPJŠ*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 190-194.

FALISOVÁ, Anna. Ženy v zdravotníctve so zameraním na ošetrovatelstvo (1918 – 1938). In *Človek a spoločnosť* [online], 2006, roč. 9, č. 4, s. 68-73. [cit. 15.2.2020]. Dostupné na internete:

<<http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=8V897M1FD3II24KC521P1TM>>

FALISOVÁ, Anna. Ženy v zdravotníctve a sociálnej starostlivosti. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 485-500.

FALISOVÁ, Anna – MOROVICSOVÁ, Eva. Príprava a pôsobenie pôrodných asistentiek na Slovensku v posledných desaťročiach 19. a v prvej tretine 20. storočia. In *Historický časopis* [online], 2016, roč. 64, č. 1, s. 35-56. [cit. 28.2.2018]. Dostupné na internete: <http://www.historickyecasopis.sk/pdf/Historicky_casopis_1_2016.pdf>

FICERI, Ondrej. *Košice v slovenskej historiografii*. Košice : Dejepisný spolok v Košiciach, 2016. 266 s.

GAYER, Veronika. *Zsidó egyesületek Kassán a két világháború között* [online], 25 s. [cit. 5.3.2019]. Dostupné na internete: <<http://www.hebraisztika.hu/attachments/00000453.pdf>>

GEŠKOVÁ, Želmíra – KRIŠKOVÁ, Lubicia. *Bibliografia výročných správ škôl z územia Slovenska za školské roky 1918/19 – 1952/53*. Martin : Matica slovenská, 1998. 780 s.

GÖLLNEROVÁ, Alžbeta – ZIKMUNDOVÁ, Jarmila. *Žena novej doby : Kniha pre výchovu demokratickej ženy*. Bratislava : Tatra, 1938. 604 s.

HOLLÝ, Karol. Podmienky na ženskú vzdelanosť v dualistickom Uhorsku a diskurz slovenskej národoveckej society na prelome 19. a 20. storočia [online]. In *Historické štúdie*, 2013, roč. 47, s. 187-206. [cit. 7.2.2018]. Dostupné na internete: <http://forumhistoriae.sk/documents/630541/662349/13_holly.pdf>

KODAJOVÁ, Daniela. Odborné vzdelávanie ako predpoklad a prostriedok emancipácie. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 149-175.

KODAJOVÁ, Daniela. Povolanie učiteľka. Profesia učiteľky a vzdelávanie dievčat na Slovensku. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 541-563.

KODAJOVÁ, Daniela. Vyššie vzdelávanie dievčat na Slovensku v 19. storočí. In *Človek a spoločnosť* [online], 2006, roč. 9, č. 4, s. 27-36. [cit. 11.5.2017]. Dostupné na internete: <<http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2006/index.html>>

KODAJOVÁ, Daniela. Vzdelanie dievčat – možnosti a limity uplatnenia. In ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2006, s. 291-302.

KODAJOVÁ, Daniela. Ženy v tieni mužov: spisovateľky, redaktorky a prekladateľky. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 563-585.

KOPČANYIOVÁ, Milada. Československé štátne dievčenské reformné reálne gymnázium v Košiciach v prvom desaťročí existencie Československej republiky. In *Dejiny* [online], 2013, roč. 8, č. 2, s. 47-59. [cit. 28.11.2018]. Dostupné na internete: <http://dejiny.unipo.sk/PDF/Dejiny_2_2013.pdf>

KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie, školstvo, a vzdelávanie na Slovensku v rokoch 1918 – 1945* [online]. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, 2016. 413 s. [cit. 28.10.2019]. Dostupné na internete: <<http://pdf.truni.sk/download/?katedry/kps/kudlacova/kudlacova-pedagogicke-myslenie-1918-1945-2016.pdf>>

LANCOVÁ, Juliana. *Kniha ženských zaměstnání. Praktický rádce při volbě povolání dívek*. Praha : Melantrich , 1929. 353 s.

LANCOVÁ, Juliana a kol. *Správná volba povolání. Praktická příručka pro rodiče, vychovatele, učitele, lékaře, poradce, zaměstnavatele, zaměstnance atd.* Praha : Ústředí poraden pro volbu povolání, 1925. 423 s.

LATTOVÁ, Nikoleta. *Spolkový život v Košiciach v rokoch 1867–1914*. Dizertačná práca, Košice : UPJŠ v Košiciach, 2017. 208 s.

LÁNYI, Menyhért – PROPPERNE BÉKEFI, Hermin. *Szlovenszkói zsidó hitközségek története*. Košice, 1933. 286 s.

MANNOVÁ, Elena. Mužské a ženské svety v spolkoch. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 175-195.

MANNOVÁ, Elena. Verejnost' verzus rodinný krb? Ženy v spolkoch na Slovensku v 19. storočí. In *Človek a spoločnosť* [online], 2006, roč. 9, č. 4, s. 37-48. [cit. 2017-5-11]. Dostupné na internete: [<http://www.saske.sk/cas/archiv/4-2006/index.html>].

MIHÓKOVÁ, Mária (ed.). *Stredné školstvo v Košiciach v rokoch 1848 – 1918. Tematická bibliografia I*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 1981. 411 s.

MIHÓKOVÁ, Mária (ed.). *Stredné školstvo v Košiciach v rokoch 1848 – 1918. Tematická bibliografia II*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 1981. 439 s.

MIHÓKOVÁ, Mária (ed.). *Vedecká, kultúrna a osvetová práca v Košiciach v rokoch 1848 – 1918. Tematická bibliografia I*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 1991. 505 s.

MIHÓKOVÁ, Mária (ed.). *Vedecká, kultúrna a osvetová práca v Košiciach v rokoch 1848 – 1918. Tematická bibliografia II*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 1991. 506-985 s.

MOROVICSOVÁ, Eva. Zdravotnícke školstvo na Slovensku v medzivojnovom období. In *Studia Historica Nitriensia*, 2017, roč. 21, č. 2, s. 327-347.

ORAVCOVÁ, M. Kde s dievčaťom? In *Prednášky Župného sväzu osvetového v Košiciach*. Košice : Grafika, 1927, s. 268-274.

ÖTVÖS, Anna. *Lolina kniha. Lola Matzner, Sándor Márai a Košice na prelome 19. a 20. storočia*. Bratislava : Artforum, 2018. 193 s.

PALATOVÁ, Kateřina – KRAUSOVÁ, Vendula – HAVELKOVÁ, Tereza. Žena pohľadom právnych noriem habsburské ríše druhej poloviny 19. storočia. In ČADKOVÁ, Kateřina – LENDEROVÁ, Milena – STRÁNIKOVÁ, Jana (eds.). *Dějiny žen aneb Evropská žena od středověku do poloviny 20. století v zasetí historiografie*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2006, s. 501-514.

PLACHT, Otto – HAVELKA, František. *Průručka školské a osvětové správy. Pro potřebu služby školských a osvětových úřadů a orgánů*. Praha : Státní nakladatelství, 1934. 1930 s.

POTEMRA, Michal. *Kultúrny život v Košiciach v rokoch 1938 – 1945. Tematická bibliografia I*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 1985. 572 s.

POTEMRA, Michal. *Kultúrny život v Košiciach v rokoch 1938 – 1945. Tematická bibliografia II*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 1985. 366 s.

POTEMRA, Michal. *Kultúrny život v Košiciach v rokoch 1938 – 1945. Tematická bibliografia III*. Košice : Štátna vedecká knižnica, 1985. 367-800 s.

PŠENČÍKOVÁ, Anna (ed.). *135 rokov Strednej priemyselnej školy strojníckej v Košiciach*. Košice : Viena, 2007. 99 s.

SÁPOSOVÁ, Zlatica. Voluntary associations in Košice, Slovakia – an introduction to the subject of associations and their activities. In *Studia Historyczne* [online], 2013, č. 4, s. 527-537. [cit. 3.3.2019]. Dostupné na internete: <<http://journals.pan.pl/dlibra/publication/111126/edition/96412/content/voluntary-associations-in-kosice-slovakia-an-introduction-to-the-subject-of-associations-and-their-activities-saposova-zlatica?language=pl>>

SOZANSKÁ, Nina – KIČKOVÁ, Adriana. Premeny odbornej školy pre ženské povolania : Modelové mesto Nitra. In *Evropejské pedagogické fórum 2014 : Proměny pedagogiky a psychologie* [online]. Hradec Králové : Magnanimitas, 2014, s. 281-292. [cit. 3.12.2019]. Dostupné na internete: <https://www.vedeckekonference.cz/library/proceedings/epf_2014.pdf>

STODOLA, Ivan (ed.). *Zdravotné predpisy na Slovensku*. Turčiansky sv. Martin : Matica slovenská, 1937. 388 s.

ŠALINGOVÁ, Andrea. Združovanie a spolkový život žien na Slovensku. In *Aspekt 1/2003 – 2004. Príbehy žien*. Bratislava : Aspekt, 2004, s. 51-61.

ŠKULECOVÁ, Ivana. Slovenské spolky v Košiciach v prvej polovici 20. storočia. In ŠUTAJ, Štefan (ed.). *Košice a dejiny – dejiny Košíc*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2011, s. 140-147.

TAKÁČ, Artúr. K otázkam starostlivosti o chudobných v Košiciach v rokoch 1918 – 1929. In *Historica Carpatica 10 : zborník Východoslovenského múzea v Košiciach*. Košice : Východoslovenské múzeum v Košiciach, 1978, s. 145-162.

TAKÁČ, Artúr. Starostlivosť o mestskú chudobu v Košiciach v rokoch 1929 – 1938. In *Historica Carpatica 10 : zborník Východoslovenského múzea v Košiciach*. Košice : Východoslovenské múzeum v Košiciach, 1980, s. 69-92.

TIŠLIAR, Pavol. Populačný vývoj a zamestnanosť z rodovej perspektívy. Ekonomická aktivita obyvateľstva Slovenska v medzivojnovom období so zreteľom na zamestnanosť žien. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 343-364.

TOKÁROVÁ, Anna. Vyššie vzdelávanie dievčat a žien. Prekážky a stimuly. In CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana – KOBOVÁ, Ľubica (eds.). *Histórie žien. Aspekty písania a čítania*. Bratislava : Aspekt, 2007, s. 227-239.

VOTRUBOVÁ, Štefana. *Živena, jej osudy a práca*. B. m. : Živena, spolok slovenských žien, 1931. 348 s.

VRANOVÁ, Elena. Spolky na Slovensku v rokoch 1945–1951. In *Slovenská archivistika*, 1980, roč. 15, č. 1, s. 63-95.

VRZGULOVÁ, Monika. Ženy zo stredných vrstiev a ich aktivity vo verejnom priestore mesta 1918 – 1945. In MANNOVÁ, Elena (ed.). *Meštianstvo a občianska spoločnosť na Slovensku 1900 – 1989*. Bratislava : Academic Electronic Press, 1998, s. 197-204.

ZAVACKÁ, Katarína. Právničky v Československej republike. Absolventky práva a právna prax v Československu po roku 1918. In DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava : Veda, 2011, s. 586-598.